Károli Gáspár Református Egyetem

Pedagógiai Kar

Tanító alapképzési szak

Gyermek a természetben – „természetes vagy természetellenes”?

Témavezető:

Bárdi Árpád PhD

főiskolai docens, tanszékvezető

Szerző:

Ágoston Vivien Zsuzsanna

Tanító szak (BA)

Lezárás dátuma:

Budapest, 2023.01.11.

Rezümé

Gyermek a természetben: „természetes vagy természetellenes”? című dolgozatom alapjául egy skót tanulmány szolgált, melynek címe „*A fiatalok interakciója a természeti örökséggel a szabadtéri tanuláson keresztül*”. (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.) Céljuk volt feltárni azt, hogy a gyermekek hol, milyen módon tapasztalják meg leginkább a természet közelségét.

A skót kutatás hazai viszonylatokra átalakított kérdőívét és az interjú eszközeit egyaránt használtam a kvalitatív és kvantitatív módszerű kutatásom során. A vonatkozó szakirodalom feldolgozása mellett kérdőíves megkérdezést és félig strukturált fókuszcsoportos beszélgetést alkalmaztam, ami asszociációs módszerre épült; olyan képeket válogattam három kategóriába, amelyek az iskolai környezeti nevelés során megjelennek a tanórákon.

Kutatási céljaim közt szerepelt, hogy kiderítsem azokat a tényezőket, amelyek a szülők szerint meghatározzák a gyermekük szabadban töltött idejét, felmérjem a gyermekek személyes élményeik hátterében rejlő motivációkat, valamint általános iskolák meglátogatásával feltárjam a környezeti nevelés helyi gyakorlatát.

Hét budapesti és egy Visegrád melletti általános iskolába látogattam el. Összesen tizennégy pedagógussal töltettem ki papír alapú kérdőívet, hetven gyermekkel készítettem interjút és hatvankettő szülő töltötte ki az online kérdőívet.

Azon felvetésem beigazolódott, hogy a szülők biztonsági okok miatt nem engedik el gyermekeiket egyedül játszani. A gyermekekkel készült interjúkból beigazolódott, hogy természetbéli élményeikre leginkább a család van hatással. A harmadik állításom részben beigazolódott, valóban az iskolaudvar az elsődleges szabadtéri helyszín a legtöbb gyermek számára, ahol minden nap van alkalmuk játszani.

A kutatás alapján a gyerekek szabadtéren leginkább az iskolaudvaron játszanak. A szabad levegő elengedhetetlen az egészséges gyermek fejlődéséhez, de az udvari idő nem elégséges. (Hill, 2020.) Fontos a házirendbe foglalt „jó idő” fogalmából kilépve akkor is lehetőséget adni a kinti játékra, amikor „rossz az idő”. (McGurk, 2017.) Kutatásom alátámasztja, hogy a gyerekek tapasztalati úton történő kompetenciafejlesztésének *legtermészetesebb* terepe a természet. (Hüther & Renz-Polster, 2017.)

Tartalomjegyzék

1. Témaválasztás indoklása ... 5
2. Célok, hipotézisek ... 6
2.1. Célok ... 6
2.2. Hipotézisek ... 7
3. Szakirodalmi háttérelemzés ... 8
3.1. A teremtett világ: ember a természetben ... 8
3.2. „Vissza a természethez!” ... 9
3.3. Az ember természettel való kapcsolata a művészetek tükrében ... 10
3.4. Környezeti nevelés, avagy fenntarthatóság-pedagógia ... 11
3.5. Környezetismeret tanítása alsó tagozaton ... 12
3.6. Természethiány-zavar ... 13
3.7. A boldog gyermekkor ... 15
3.8. A szülő szerepe ... 16
3.9. A túltervezett gyermek és a helikopter szülő jelenség ... 17
3.10. A szabadtéri tanulás skót szemszögből ... 19
4. Az empirikus kutatás ismertetése ... 20
4.1. Kutatási eszközök ... 20
4.1.1. A pedagógus kérdőív összeállításának szempontjai ... 21
4.1.2. A szülői kérdőív összeállításának szempontjai ... 21
4.1.3. A gyerekekkel készült interjú eszközei ... 22
4.2. Az intézmények rövid bemutatása ... 23
5. A felmérés menete ... 25
5.1. Pedagógusokkal készült felmérés ... 25
5.2. Szülőkkel készült felmérés ... 25
5.3. Gyerekekkel készült felmérés ... 26
5.4. Felmérés összesített adatai ... 26
6. A kutatás elemzése ... 27
6.1. Gyerekekkel készült interjú eredményei ... 27
6.2. Szülői kérdőív eredményei ... 33
6.3. Pedagógusokkal készült felmérés eredményei ... 37
7. Hipotézisek igazolása ... 42
I. hipotézis ... 42
II. hipotézis ... 43
III. hipotézis ... 44
8. Szintézis és következtetések ... 46

9. Továbblépés lehetőségei 47
10. Záró gondolatok 49
11. Irodalomjegyzék 50
12. Mellékletek 53
12.1. számú melléklet: Pedagógus kérdőív osztályfőnökök részére 53
12.2. számú melléklet: Szülői hozzájáruló nyilatkozat 56
12.3. számú melléklet: Kérdőív általános iskolás gyermekek szülője/gondviselője részére 57
12.4. számú melléklet: Interjú kérdések 69
12.5. számú melléklet: Interjúhoz felhasznált képek 69
12.5.1. Helyszíneket ábrázoló képek: 69
12.5.2. Állatokat ábrázoló képek 73
12.5.3. Tevékenységeket ábrázoló képek 76
12.6. számú melléklet: Intézményekről készült képek 82
12.6.1. Pais Dezső Általános Iskola: 82
12.6.2. DOM – Apátkúti Erdei Általános Iskola: 83
12.7. Gyermekekkel készült interjú – I. kérdés összesített válaszai 84
12.7.1. Legtöbbet választott helyszínek képei 85
12.8. Gyermekekkel készült interjú – II. kérdés összesített válaszai 86
12.8.1. Legtöbbet választott állatok képei 87
12.9. Gyermekekkel készült interjú – III. kérdés összesített válaszai 88
12.9.1. Legtöbbet választott tevékenységek képei 89
12.9.2. Legtöbbet választott vágyott tevékenységek képei 90
13. Képek forrásjegyzéke 91

Ábrajegyzék

1. ábra: Legtöbbet választott helyszínek képei 27
2. ábra: Legtöbbet választott állatok képei 29
3. ábra: Legtöbbet választott tevékenységek képei 30
4. ábra: Legtöbbet választott képek a vágyott tevekénységek közül 31
5. ábra: Gyermekek tevékenységeit akadályozó tényezők a gyerekek válaszai alapján 31
6. ábra: Szülők szabadtéri élményeik helyszíne gyerekkorukban 33
7. ábra: Gyermekek természetben töltött idejét akadályozó tényezők 34
8. ábra: Természeti helyszínek látogatásának gyakorisága a gyermekek által 35
9. ábra: Szülői válaszok a természeti helyszínek megközelítésének módjairól 36
10. ábra: Tanítási napon, szabadban végzett tevékenységek 37
11. ábra: Tanítási napon a szabadban töltött idő hossza 38
12. ábra: Kirándulások száma az egyes helyszín típusokon 39
13. ábra: Iskolai kirándulások fő fókusza 40
14. ábra: Gyermekek élménybeszámolóinak csoportosítása szociális kapcsolat alapján 42
15. ábra: Felnőtt felügyelet megléte az egyes helyszíneken 43
16. ábra: Szülők és gyermekek szabadidős tevékenységeinek helyszíne 6-13 éves korban 44

1. Témaválasztás indoklása

„A természet mindig, mindenkor elérhető a számunkra. Akár egy türelmes tanítómester, vár, hogy megálljunk és összekapcsolódjunk vele.” (Esterházy, 2021.)

Természet a teremtés kezdetétől fogva van és lesz az emberiség után is. A különbség az emberek és a természet között az, hogy nekünk életfeltételünk a természet jelenléte, viszont a természetnek nincsen szüksége az ember jelenlétére.

Az emberek nagy része, mint nagyon sok mindent, úgy a természetet sem becsülik meg; kimerülésig használjuk az erőforrásokat, szennyezzük a környezetet, amely következtében élőlényfajok pusztulnak el, természetes élőhelyek tűnnek el.

Felmerült bennem a kérdés, hogy vajon hol rontottuk el? A bűnbeesés az oka, netán a hiányos neveltetés, esetleg az oktatási rendszer a hibás? Hogyan lehetne megálljt parancsolni annak a romlásnak, amelyről nap mint nap hallunk a hírekben?

Talán úgy, ha a kisgyermekeknek megtanítjuk, hogyan bánjanak a természettel. Ha megállunk egy kicsit és a belső hangokat lenémítva meghallgatjuk, mit üzen nekünk a természet. Ha sok időt töltünk kint a gyerekekkel a zöldben, akkor a környezet felé érzett természetes kötődés és gondoskodás belülről fog fakadni, amely a természetet védő és szerető ember cselekedetében fog később kivirágozni.

A záró idézet az akkor hétéves kishúgomtól származik, akiben az esős őszi reggel a következő gondolatot keltette:

„– Tudtad, hogy a természet zenél? Amikor esik az eső és a fáról lehullanak a levelek.”
(Schneider, 2020.)

2. Célok, hipotézisek

2.1. Célok

Empirikus kutatásom általános célja az, hogy új ismereteket, pedagógusok által használt módszereket tárjak fel, illetve a szakirodalomban való elmélyüléssel, a kutatásból szerzett tapasztalatok elemzésével valós képet kapjak a környezeti nevelés jelenlegi helyzetéről, fontosságáról, annak megvalósulásának formáiról, illetve tájékozódjak a fejlesztési lehetőségekről.

Célom volt feltárni a szülők megkérdezésével azokat a tényezőket, amelyek a mindennapok során meggátolják vagy segítik, hogy gyermekeik elegendő időt tudjanak tölteni a szabadban. Emellett a természethez fűződő kapcsolatot illetően kíváncsi voltam arra, hogy milyen különbségek vannak a két generáció között, mennyire befolyásolja a gyermekek természettel való kapcsolatát a lakóhelyi környezet, a szülői minták és az egyéb iskola utáni elfoglaltságok.

Kutatásom nagy részben a gyermekekkel készült interjúkon alapszik, amely a legtisztább képet adja számomra a természethez fűződő kapcsolatuk milyenségéről. Kíváncsi voltam a szabadtéri kalandjaik hátterében rejlő motivációkra és érzéseikre. A megkérdezésükkel arra törekedtem, hogy feltárjam azokat a körülményeket, amelyek emlékezetessé, fontossá teszik számukra a természetben szerzett élményeket.

Mindennek megismerésével és elemzésével arra fogok törekedni pedagógusi pályafutásom során, hogy a lehető legközvetlenebb módon, színesen, gyermek- és természetközpontúan tanítsam a természettudományos tantárgyakat, melynek legtermészetesebb helyszíne és eszköze maga a természet.

2.2. Hipotézisek

A kitűzött célok mentén a következő hipotéziseket fogalmaztam meg a kutatással kapcsolatban:

I. A gyermekek természethez köthető élményeire leginkább a család van hatással.

II. A gyerekek szabadban, felügyelet nélkül eltöltött idejét leginkább a szülői féltés és az egyéb iskola utáni elfoglaltságok miatt fellépő időhiány csökkenti le.

III. Az iskolaudvar az egyik legfontosabb helyszín, ahol minden nap legalább két órát szabadon tudnak játszani a gyermekek és van lehetőségük a természet közvetlen megtapasztalására.

3. Szakirodalmi háttérelemzés

3.1. A teremtett világ: ember a természetben

„Ezt mondta Isten: Gyűljenek egybe az ég alatt való vizek egy helyre, hogy előtűnjék a száraz. És úgy lett. A szárazaz Isten földnek nevezte, az egybegyűlt vizeket pedig tengernek. És látta Isten, hogy ez jó. Azután ezt mondta Isten: Hajtson a föld gyenge füvet, maghozó füvet: gyümölcsfát, hogy neme szerint való gyümölcsöt teremjen, és magva legyen a földön. És úgy lett. Hajtott tehát a föld gyenge füvet, maghozó füvet a maga neme szerint és maghozó fákat, amelyeknek gyümölcsei fajtájuknak megfelelő magvakat hoznak. És látta Isten, hogy ez jó." (1Mózes 1:9-12)

A világ teremtésekor Isten először a természet elemeit, az életet adó környezetet alkotta meg; elválasztotta a világosságot a sötétségtől, ezáltal megalkotta a nappalt és az éjszakát, elkülönítette az eget a földtől, a szárazföldet és a hegyeket a vizektől. Az élettelen környezetből életet fakasztott, növényeket növesztett, melyek szaporodásra, gyümölcstermésre képesek. Isten önmagában a természetben teremtette meg az életet, az élet körforgását. Életfeltételeinket a természet biztosítja számunka – friss, oxigéndús levegőt és vitaminban gazdag táplálékot a növények adnak számunkra, ivóvizet a források fakasztanak, számos táplálékunk állati eredetű. Az embernek lételeme a természet, amely mögött Isten áll. Az embereket csupán az ötödik napon alkotta meg az Úr, így került minden a tökéletes helyére.

„És látta Isten, hogy minden, amit teremtett, íme, igen jó." (1 Mózes 1:31)

A Teremtés óta sok minden megváltozott. A természet állapota évről évre romlik, amelynek legfőbb indikátora maga az emberi tevékenység. Számtalan aggasztó hírt hallgatunk nap mint nap árvizekről, a globális felmelegedés következményeiről, élővilágok és élőlényfajok pusztulásáról, háborúkról. Hol van az a tökéletes világ, amit a Biblia elején olvashatunk? Úgy gondolom, hogy még mindig itt van körülöttünk; a természet csodáiban, a gyönyörű természeti jelenségekben, az életben, az apró növény hajtásában, a madarak énekében, a napsugarak melegében, a virágok illatában. A természet ugyanaz maradt, csupán az ember változott meg, ezzel együtt a teremtett világhoz fűződő kapcsolata és viszonyulása is.

3.2. „Vissza a természethez!”

A neveléstörténet egyik híres filozófus alakja, Jean Jacques-Rousseau, akinek természetelvű pedagógiáját *Emil, avagy a nevelésről* című művéből ismerhetjük meg. Ez a természetelvűség nem a természethez való visszatérést jelenti, amit sokan így értelmeznek – a címet jelölő közhellyé vált mondást ettől kezdve Rousseau nevéhez kötik, viszont ez így szó szerint nem hangzott el a művében, azonban van benne igazság. Rousseau műve *„arról az elvről szól, hogy az ember természeténél fogva jó”*. (Rousseau, 1764., old.: 339.)

Rousseau az elődjeihez képest teljesen új megvilágításba helyezte a gyermeket és a gyermekkort. Míg az ókorban és a középkorban a szigorú, dogmatikus keretek közé volt szorítva a tanuló, aki *„passzív befogadója az ismereteknek és elfogadója a tekintély rendszerének”* (Albert, 2011., old.: 11.), addig Rousseau nevelésről alkotott képét a boldogság érzése hatja át: *"Boldognak kell lenni kedves Emil, ez minden érzékeny lény célja; ez az első vágy, amelyet belénk oltott a természet, és az egyetlen, amely sohasem hagy el bennünket."* (Rousseau, 1957., old.: 77.) A gyermeket természetes valójában látja és kezeli, hagyja, hogy megélje önfeledt gyermekkorát, amelyhez minden gyereknek joga van, akárcsak a játékhoz, a szórakozáshoz és a pihenéshez is.

"A természet azt akarja, hogy a gyermek gyermek legyen, mielőtt felnőtt lenne".
(Rousseau, 1957., old.: 529.)

A gyermek lelki, testi, szellemi fejlődéséhez a természet biztosítja a szükséges feltételeket, ezeket öt életkorral meghatározott részre osztotta, melyek a művében egy-egy fejezetként jelennek meg. Első szakaszában jelenik meg az anya-gyermek kapcsolat, amely a gyermek életében az elsődleges bizalmi kötelék. A gyermek fejlődési szakaszainak sikeres végbemeneteléhez fontos, hogy közvetlen kapcsolatban legyen a természettel, amely a különböző érzékszerveknek, a testi, lelki, szellemi fejlődésnek, a tanulási folyamatoknak és a kompetenciafejlesztésnek a legtermészetesebb színtere. (Hüther & Renz-Polster, 2017.)

3.3. Az ember természettel való kapcsolata a művészetek tükrében

Tegyünk egy képzeletbeli időutazást a 19. századba és vessünk egy pillantást *Szinyei Merse Pál* festményeire, valamint elevenítsük fel, mit is jelentett *Móra Ferenc: A Pál utcai fiúk* című művében a gyerekek számára a grund.

A 19. századi művészeti irányzatok egyike a realizmus, melynek célja a valósághű megjelenítés, a jellemző vonások általánossá tétele. A művészeti irányzatok kiemelkedő festőművésze Szinyei Merse Pál, akinek legtöbb alkotása természeti helyszíneken időt töltő embereket jelenít meg, ahogyan ez a naturalizmus és a plein-air stílusra is jellemző. Ilyen például a *Majális* (Szinyei Merse, 1873.), amelyen piknikező társaságot festett meg, *A hinta* (Szinyei Merse, 1869.) című alkotásán hintázó lányok, gyermekével játszó édesanya is megfigyelhető. Az *Anya és gyermekei* (Szinyei Merse, 1869.) címet viselő festményén pedig egy idilli családi pillanatot jelenít meg, ahol az édesanya a parkban játszik gyermekeivel. Szinyei festményei egyszerre árulkodnak a természet szeretetéről, az ahhoz fűződő kapcsolat fontosságáról és a korabeli emberek szabadtéri tevékenységeiről. A festmények olyan hatást keltenek, mintha egy pillanat alatt festették volna meg őket, amely az impresszionizmus sajátos jellemzője. Míg a francia impresszionizmus inkább a városi környezetet jelenítette meg, addig a magyar alkotások a tanyák, legelők, parasztudvarok, virágos mezők idillijét ábrázolják. *„Hiába való minden okoskodás, picturát nem lehet megtanulni csak egy mestertől, s ez a mester a Természet.”* – írta Szinyei Merse Pál önéletrajzában. (Szinyei Merse, 1989.)

A szépirodalmi művek közül *Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk* című regényét emelném ki, amely 1889-ben, Budapesten játszódik. A cselekmény fő helyszíne a grund, ami egy üres telek a bérházak között, ennek a megszerzéséért folyik a küzdelem két gyermekcsapat közt. A regény arra enged következtetni, hogy már abban az időben is korlátozott lehetőségeik voltak a városban élő gyerekeknek a szabadban történő játékra, mert kevés erre alkalmas terület volt.

„A grund… Ti szép, egészséges alföldi diákok, akiknek csak egyet kellett lépnetek, hogy künn legyetek a végtelen rónán, a csodálatos nagy kék bura alatt, melynek égbolt a neve, akiknek a szemetek hozzászokott a távolsághoz, a messzenézéshez, akik nem éltetek magas házak közé ékelve, ti nem is tudjátok, mi a pesti gyereknek egy üres telek. A pesti gyereknek ez az alföldje, a rónája, a síksága. Ez jelenti számára a végtelenséget és a szabadságot.” (Molnár, 1961., old.: 16.)

3.4. Környezeti nevelés, avagy fenntarthatóság-pedagógia

„A környezeti nevelésnek hosszú a múltja, de rövid a története. A hosszú múlt jelenti mindazokat a nevelési előzményeket, amelyek a környezeti nevelés nemzetközi szinten való elfogadása előtt megjelentek. Története viszont csak a fogalom 1970-es években történő bevezetésével kezdődött." (Varga, 2004., old.: 13.)

Az 1900-as évek elején Magyarországon a környezeti nevelés kapcsán a természet szeretetére, megóvására és megismerésére való nevelés volt a fókuszban. (Schróth, 2015.) A fogalom helyét fokozatosan a „fenntarthatóságra nevelés" kifejezése veszi át, amely tartalmában nagyon hasonló, hiszen a környezeti nevelés is magában foglalta a természet megóvására való szemléletformálást és az erkölcsi nevelést is. A fenntarthatóság-pedagógia annyiban több, hogy az ember és környezete közti kapcsolat érzelmi viszonyulásain túllép, és globálisan kitágítja többek közt a politika, a gazdaság és a társadalom hatásaira, problémáira.

„A fenntarthatóságra nevelés az a folyamat, amely […] az embereket a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos ismeretekkel és képességekkel ruházza fel: hozzáértőbbé, magabiztosabbá téve őket, növelve lehetőségeiket, hogy tegyenek valamit a természettel összhangban lévő, a társadalmi értékeket, a nemek közötti egyenlőséget és a kulturális sokszínűséget fontosnak tartó egészséges és alkotó életért." (Oktatási Hivatal, 2022.)

3.5. Környezetismeret tanítása alsó tagozaton

A tanulási folyamat aktív és személyes. A gyermekek természetükből fakadóan vágyják az olyan tevékenységeket, amely az érzékelésre, felfedezésre és mozgásra épül. (Piaget & Inhelder, 1999.)

A környezetismeret tantárgy alsó tagozaton a Nemzeti Alaptanterv 2020-as módosítása óta csökkentett óraszámban van jelen az általános iskolákban. Első és második osztályban csupán integráltan szerepel a tantervben, például matematika órán állatokkal és gyümölcsökkel kapcsolatos feladatokban, olvasás órán mesékben, ismeretterjesztő szövegekben találkozhatnak a gyerekek a természettel, azonban közel sem úgy, ahogyan azt az igazi környezetismeret órán tennék. A harmadik és negyedik évfolyamon a természettudományos tárgyak tanulásához szükséges képességek és készségek megalapozása és elsajátítása történik heti kettő órában.

Annak ellenére, hogy az óraszámot lecsökkentették, nem szűnt meg a környezeti nevelés jelentősége, hanem éppen ellenkezőleg: a 2020-as NAT-ban szereplő tantárgyak nagy részénél célként szerepel valamilyen formában a fenntarthatóságra nevelés. (1)

Annak ellenére, hogy első és második osztályban nincsen már környezetismeret óra, a kisiskolásoknak nem lett rövidebb a tanítási napja, viszont heti szinten több, akár terepi oktatás keretében is eltölthető órát időt veszítettek el. Ideális esetben a „természet-vitamin” pótlása a környezeti nevelés során szabadtéri programok keretében is megvalósulhat. Ilyen program például az erdei iskola, séták, tanulmányi kirándulások, iskolakert gondozása vagy bármilyen szabadtéren végzett tevékenység. (Kollarics, 2014.)

A gyermekek természetükből fakadóan kíváncsiak, szinte mindenre rácsodálkoznak. Élvezik a kalandos és játékos tevékenységeket, imádnak új dolgokat felfedezni és kitalálni, ehhez pedig a természet tökéletes színteret biztosít. Ahhoz, hogy a gyermek megtanulja, hogyan kell virágot ültetni, szüretelni vagy felismerje, hogy a Hold éppen milyen fázisban van, elengedhetetlen az érzékszervek által történő cselekvéses megtapasztalás. A tanulás maga olyan folyamat, amelyben a gyermeknek nem passzív résztvevőnek, hanem aktív megtapasztalójának és cselekvőjének kellene lennie. (Bruner, 1968.)

3.6. Természethiány-zavar

Az egészséges testi és lelki fejlődéshez többek között nélkülözhetetlen a friss levegő, az elegendő mozgástér, a testmozgás, az egészséges táplálkozás, a lelki jóllét. Egészséges gyermeket egészséges környezetben lehet nevelni. Van erre alkalmasabb hely a természet lágy ölénél?

A zöldben végzett tevékenységek közben, akár játék vagy erdei séta során is megtapasztalható a természet jótékony és gyógyító hatása; csökkenti a stressz, a szorongás és a depresszió tüneteit, növeli az energiaszintet, nyugtatja az idegeket, erősíti az immunrendszert, fejleszti a kreativitást, a szervezet ellenálló-képességét, megadja a szabadság érzését és empátiára tanít. (Mohácsi, 2022.)

A gyermekek természettel való kapcsolata mostanra megváltozott, elidegenedés jellemzi. A jelenséget természethiány-zavarként írja le *Richard Louv: Last Child in the Woods* című könyvében. Ennek főleg a városban élő gyermekek vannak kitéve, akiknek a természet közvetlen megtapasztalásának lehetősége korlátozottabb a vidéken élő társaikhoz képest. Ez nem a természet kapcsolatnak a teljes megszakadását jelenti, hanem annak a megváltozását a közvetlenség, a rendszeresség és a szabadon választhatóság hiányából fakadóan, amelynek hátterében részben az elektronikai eszközök túlzott és korlátok nélküli használata áll, másrészt a szülői szabályoktól való függés. (Bárdi, 2018.) Számos negatív következménye van a természethiánynak, például túlterhelt idegrendszer, figyelemzavar, érzékszervek eltompulása, problémamegoldó képesség hiánya, türelmetlenség, ingerültség és frusztráció, érdektelenség, károsodott szociális készségek. (Louv, 2008.)

További egészségügyi problémák is következhetnek a természethiányos életmódból, például a D-vitamin hiány, mozgásszervi problémák, amelyek a helytelen testtartás következtében alakulnak ki: gerincferdülés, izomgörcsök. Ha ezt a káros életmódot még egészségtelen táplálkozás is kíséri, elhízás is fennállhat, valamint a gyermekek körében is egyre gyakoribb a kettes típusú cukorbetegség kialakulásának valószínűsége. A Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb eredményei alapján 2019-hez képest 2021-ben növekedett a tizennyolc év alattiak csoportjában a diabétesszel élők száma. Bár a szemet érintő betegségek aránya csökkent, de a 2017-es adatokhoz viszonyítva még mindig magas, ennek pedig az egyik biztos kiváltó oka a túl sok képernyőidő. (2)

A mai felgyorsult, impulzusokkal teli világban, ahol a gyerekek már születésüktől fogva ki vannak téve az elektronikai eszközök számtalan káros hatásának, különösen fontos a természetben megfelelő mennyiségű és minőségű időt tölteni, már egészen kicsi gyermek kortól, ezáltal is ellensúlyozva az esetleges negatív következményeket.

„A kisgyermekkori offline lét, közvetlen tapasztalás, érzékelés, kommunikáció természetes közegben és módján történő megélése és átélése kihagyhatatlan az egészséges gyermeki fejlődésben. Az online tér és a közösségi média a mai kisgyermekek fejlődését illetően elkövethet egy hatalmas hibát: elveheti a gyermekkort." (Tari, 2017.)

3.7. A boldog gyermekkor

A kisgyermekkori természetkapcsolat, így a közvetlen megtapasztalás, a játék, az élményszerzés, kísérletezés, építés, mászás és egyéb tevékenységek szerves részei a boldog gyermekkornak.

A gyerekek jelenléte a természetben régen természetes volt, ahogyan ezt korábban Szinyei Merse Pál festményei kapcsán is említettem. Az óvodás és kisiskolás korú gyerekek szeretnek csigafutamot rendezni, hangyákat, szöcskéket, sáskákat gyűjteni, virágokat szedni, levélkupacokba ugrálni, hóembert építeni, hógolyózni, dombról legurulni, majd újra felfutni, hogy megismételhessék. A fára mászás izgalmas élmény, amely során a motorikus képességeik és az egyensúlyérzékük is fejlődik. A szabadban játszott körjátékok, a különböző szerepjátékok, labdajátékok és a számháború is mind olyan tevékenység, ami fejleszti a társas kapcsolatokat, a csapatmunkát, a problémamegoldó készséget. Az öröm, az önfeledtség és a szabadság érzésének megélése közben átélik a boldog gyermekkort. Ezek a megtapasztalások mély lenyomatot hagynak a gyerekekben, egész életükben magukkal viszik ezeket emlékeket, amelyek nagy részben meghatározzák azt, hogy milyen felnőttekké fognak válni; természetszeretővé vagy természetkerülővé. (Wells & Lekies, 2006)

Manapság már inkább szokatlan, mondhatni „természetellenes” a gyerekek jelenléte a természetben. Sokan sétálás közben is a kütyüket nyomkodják, mindennel foglalkoznak, csak a környezetükkel nem. Ha a gyermekek lemaradnak a saját gyermekkorukról különböző online játékok, videónézés és hasonló tevékenységek miatt, tulajdonképpen az egész életüket meghatározó időszakról maradnak le, melynek felnőtt korukban nem fognak tudni visszaszerezni.

„Amiről közvetlen tapasztalata, élménye van, az válhat személyesen fontossá a gyermek életében. Amiről viszont alig van ismerete, gyermekkori élménye, pozitív érzelmi tapasztalata, az kevésbé fontos. Akik ma aktívan képviselik a környezet- és természetvédelem fontosságát, ők gyermekkorukban közvetlen élményeket, tapasztalatokat szereztek a természetben.” (Wells & Lekies, 2006, old.: 13-14.)

3.8. A szülő szerepe

A gyermekek elsődleges szocializációs közege a család. Itt tapasztalja meg először azt, hogy mit jelent kötődni. Azokat a dolgokat, amelyeket a kisgyerek első éveiben lát és tapasztal, beépül az identitásába. A szociális tanulás elméleti modellje szerint a kisgyerekek tanulása első sorban megfigyeléssel, majd a szüleik, testvéreik másolásával történik. (Bandura, 1977.) Ebben a korban olyanok, mint egy szivacs, minden cseppet a környezetükből magukba szívnak. Nyitottak, érdeklődőek, kíváncsiak, igazi kis felfedezők. A szülőknek mindig résen kell lenniük, mert a gyerekük akkor is figyel, amikor nem tudnak róla. Nem véletlenül mondják azt, hogy a gyermek a legjobb tükörképe a szülőknek, hiszen azt mutatja vissza, amit tapasztal, legyen az pozitív vagy negatív.

Sokan úgy gondolhatják, és erre az iskolai pedagógiai programok is ráerősítenek, hogy csak akkor lehet kint lenni a természetben, amikor „jó az idő". Azonban a természet megtapasztalásához az is hozzá tartozik, hogy érezzük az esőt vagy a hópelyhek hidegét az arcunkon. A gyerekek számára nem létezik a „rossz idő" fogalma, ezt a szülők és a külső környezet oltotta beléjük. Ha a gyermek ki szeretne menni pocsolyákban játszani, de a szülő úgy reagál erre, hogy „de hát esik az eső, csupa sár leszel", az negatív lenyomatot hagy a gyermekben, az adott időjárási jelenség rosszként könyvelődik el benne. A megfelelő öltözék biztosítása mellett a gyerekek szabadon tudnak játszani esőben is, gyűjthetnek gilisztákat, ugrálhatnak a pocsolyákba, sárban dagonyázhatnak, táncolhatnak, jól érezhetik magukat egy borús, szürke napon is, ehhez pedig a kulcs első sorban a szülők kezében van. (McGurk, 2017.)

Kodály Zoltán szerint a gyermekek zenei nevelése az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik el. (Kodály, 1948.) Úgy gondolom, hogy ez nem csak a zenei, hanem mindenféle nevelésre, így a környezeti nevelésre is igaz. Azok a szülők, akik gyermekkorukban sok időt töltöttek a természetben, több időt és energiát fektetnek abba, hogy saját gyermekük is hasonlóan jó élményeket tapasztalhassanak meg a friss levegőn.

„Boldog gyerekekből boldog felnőttek lesznek, akik szintén boldog gyerekeket nevelnek." (Alexander & Sandahl, 2017., old.: 17.)

3.9. A túltervezett gyermek és a helikopter szülő jelenség

A mai társadalomban gyereknek lenni nagyon fárasztó és megterhelő feladat. A tankönyvközpontú oktatási rendszerünkben a gyermekek napi szinten több oldalnyi elméleti anyaggal vannak leterhelve, amihez még több oldal házi feladat társul. A szülők félve attól, hogy a gyerekük unatkozni fog vagy fölösleges „semmittevéssel" fogja a délutáni szabadidőt tölteni, különféle szakkörökre, sportprogramokra, zenei órákra íratják be a gyerekeket, hogy addig se maradjanak felügyelet nélkül, illetve tanuljanak minél többet. Úgy gondolhatják, hogy mindent, amit ők nem kaptak meg kiskorukban, azt megadják a gyermekeiknek, és ez milyen jó lesz a számukra, azonban arra nem gondolnak, hogy pont ezzel árthatnak a gyerekeknek. Előfordulhat, hogy nem a gyerekük vágyait, hanem a saját meg nem valósult álmaikat látják bennük.

A fejlődéspszichológiai vizsgálódások szerint a gyerekek az utóbbi két évtizedben hetente több mint tizenkét óra szabadidőt veszítettek el a túltervezett napirend és az állandó rohanás miatt, ami a mai társadalomra életvitelszerűen jellemző. (Vekerdy, 2017.) A szülőkben egyfajta kényszer van arra, hogy mindenféle elfoglaltságot kitaláljanak a gyerekeik számára, ezáltal jelentősen lecsökken az az idő, amit játékkal tudnak tölteni, akár a szabadban.

A játékidőre sokan úgy tekintenek, mint potenciális tanulásra fordítható idő lenne, azonban a játékos tevékenységek során a gyerekek rezilienciát, vagyis rugalmas alkalmazkodóképességet tanulnak. Magyarul a játék arra tanítja a gyerekeket, hogy kevésbé szorongjanak. Fontos, hogy a játékidő képernyőidő mentes legyen, mert az elektronikus alkalmazások növelik az agressziót és zavart okoznak a figyelemben, amint azt korábban is már említettem a természethiány-zavarral kapcsolatban.

A játékidő megadásának fontossága mellett a dán neveléspszichológia hangsúlyozza azt is, hogy „*a gyereknek megfelelő mennyiségű térre van szüksége, hogy a megfelelő mennyiségű segítséggel tanulni és fejlődni tudjon a számára megfelelő területen"*. (Alexander & Sandahl, 2017., old.: 25-41.)

„Nem kell érintetlen vadonban élni ahhoz, hogy a strukturálatlan szabadtéri játékot prioritásként kezeljük – a természet mindenhol ott van, még a városokban is. Ez egy nagyon szükséges ellenszere annak az általános tendenciának, hogy túlbonyolítjuk, túltervezzük és túlságosan beleavatkozunk a gyerekek életébe." (McGurk, 2020.)

Itt jönnek képbe a helikopter szülők, akik mindig a gyermekük körül legyeskednek, minden mozzanatukat lesik, beleszólnak a játékukba, kijavítják őket, igazgatják a ruhájukat és még a széltől is óvják őket. Ahogyan az elhanyagolás, úgy a másik véglet, a túlzott kontroll is negatív következményekkel jár. A gyermekben kialakulhat a felelősségvállalás hiánya, a kudarctól való félelem, alacsony önbizalom, függő személyiség. (Medveczky, 2014.)

A szülői túlféltés sokkal jellemzőbb most, mint néhány évtizede. A gyerekek néhány évtizeddel ezelőtt – még én magam is – szabadon játszhattak az utcán és a játszótéren, akár felügyelet nélkül, de ma már alig van olyan szülő, aki elengedi a gyermekét egyedül. Többek között ennek a hátterét is kutatta a Károli Gáspár Református Egyetem akkor még Tanítóképző Főiskolai Karának kutatócsoportja, akik szintén a gyermek és a természet kapcsolatát kutatták. A 2016-ban készült felmérésük alapján a szülők többségben a biztonsági tényezők hiányára hivatkoztak annál a kérdésnél, hogy mi akadályozza meg őket abban, hogy elengedjék gyermeküket egyedül játszani. (Bárdi, 2018.)

„Hagynunk kell, hogy koszosak és kicsit vadak legyenek, hogy megtanulják az önszabályozást. Hagynunk kell, hogy unatkozzanak, hogy megtanulják, hogyan használhatják ki saját kreativitásukat. Hagynunk kell, hogy kipróbálják a határaikat és hibázzanak. És hagynunk kell, hogy kockáztassanak, hogy megtanuljanak ítéletet hozni, és építsék az önbecsülésüket". (McGurk, 2020.)

3.10. A szabadtéri tanulás skót szemszögből

Skóciában végeztek egy kutatást 2007-ben, amelynek fő célja volt, hogy felmérje a 3-18 éves korosztály számára elérhető szabadtéri tanulás lehetőségeit az országban. A felmérés két adatcsoportot elemez. Az első az óvodák és az iskolák által biztosított valós környezeti tanulást vizsgálja, a második adatsor a 3-16 éves korú gyerekekkel készített interjúkból származik. A kutatás eredményeinek részletezésén keresztül mutatja be a szabadtéri tanulás különböző típusait, a helyszíneket, a tevékenységeket elindító motivációkat, a tanulási eredményeket.

A formális szabadtéri tanulásra úgy tekintenek, mint a formális szabadtéri oktatás eredménye. Ez történhet a szabadban (helyi területen, természeti központokban, arborétumokban, a vadonban stb.), tanórai keretben. Az informális szabadtéri tanulás a szünetekben, az iskolán kívül és szabadidős tevékenységek részeként történhetnek felnőttek bevonásával vagy anélkül.

A megkérdezett iskolák és óvodák közt, de még a két kategórián belül is nagyon eltérő adatok születtek a helyszínt, az időtartamot, a tevékenységi típusokat is figyelembe véve. Volt olyan iskola, ahol minden tanuló részesült formális szabadtéri tanulásban, ugyanakkor volt olyan eset, ahol a gyerekeknek nem volt lehetősége hasonló programon részt venni.

A kutatás eredményei egyértelműen azt mutatják, hogy a skót gyermekek számára a szociális aspektus meghatározó tényező, a tevékenységközpontú, szabadtéri helyszíneken megvalósuló programokat részesítik előnyben. Kijelentették, hogy több, iskolától távolabb eső helyekre szervezett kirándulást szeretnének, hogy több élményt szerezhessenek.

A természetben való szabadtéri tanulás alapvető, bár nem elégséges feltétele volt a természeti örökséggel, a természeti folyamatokkal és a környezet iránti gondoskodással kapcsolatos ismeretek és a megértés fejlesztésének. Az efféle tanulás és megértés leginkább akkor alakult ki, amikor ez volt az érdeklődés kifejezett középpontjában, nem pedig a tevékenység mellékes részeként jelent meg. (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.)

4. Az empirikus kutatás ismertetése

4.1. Kutatási eszközök

A Gyermekek természethez fűződő kapcsolatának vizsgálatához kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmaztam. A kvantitatív módszerre jellemző a nagyszámú, széles körben lefolytatott mennyiségi adatgyűjtés, a szisztematikus, szabályokra épített, egységes mérés és számszerűsíthetőség, melyhez a megbízható kutatási stratégiák, módszerek és eszközök közül az írásbeli kikérdezést alkalmaztam a szülők és a pedagógusok körében. (Falus, 2002.) A kvalitatív jelleg a kiválasztott általános iskolák alsó és felső tagozatának egy-egy fókuszcsoportjával valósult meg. (Boncz, 2015.)

A kutatás alapjául egy skót tanulmány szolgált, melynek címe *„A fiatalok interakciója a természeti örökséggel a szabadtéri tanuláson keresztül”*. (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.)

Olvasva a kutatási eredményeiket, felkeltette az érdeklődésemet, hogyha ezt a témát a hazai viszonylatokra vetítenénk, akkor milyen számokat, válaszokat kapnánk arra, hogy az általános iskolás korú gyermekek oktatás keretében és a szabadidejükből egyaránt mennyi időt és hol töltenek el a természetben (pl.: udvaron, kiránduláson, szabadtéri épített és természeti környezetben stb.).

A kutatást egy óvodapedagógus szakos hallgatótársammal párhuzamosan végeztem, aki hasonlóan az óvodás korú gyermekek természethez fűződő kapcsolatát vizsgálta. A felhasznált eszközöket közösen állítottuk össze, amelyhez a skót kutatás mérőeszközeit átdolgoztuk úgy, hogy Magyarország körülményeihez és adottságaihoz igazodjanak.

4.1.1. A pedagógus kérdőív összeállításának szempontjai

Az írásbeli kikérdezés módszeréhez szükséges papír alapú kérdőív összeállítása a skót kutatás alapján történt, amely két fő részből állt. Az átláthatóság kedvéért a kérdőív kérdéseit táblázatba szerkesztettem az eredeti kérdőív mintájára. (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.)

Az első részben nyílt kérdést tettem fel, amelyben az adott osztály egy iskolai nap során a szabadban töltött idő közelítőleges hosszát és a tevékenységeket kértem röviden összefoglalva megadni.

A második részben az osztálynak szervezett és megvalósult szabadtéri eseménynek a részleteit kellett leírni, amely lehetett egy vagy többnapos is. A kérdőív ezen része zárt kérdés köré épült, tehát előre meghatározott szempontok közül kellett kiválasztani a megfelelőt, illetve egy további kérdést rangsorolás módszerével kellett megválaszolni. Ezt egy nyílt kérdés követte, ahol az adott esemény rövid leírását kértem megadni. (Nádasi, 2002.)

A pedagógus kérdőívet a 12.1. számú melléklet tartalmazza.

4.1.2. A szülői kérdőív összeállításának szempontjai

A szülői kérdőív hordozóját tekintve Google Űrlap formátumban készült, amelyet elektronikus úton juttattam el a szülőkhöz.

A kérdőív három szakaszból épült fel. Az első szakasz nyílt kérdésekből állt, ahol feleletválasztás útján lehetett megadni az alapvető demográfiai adatokat.

A második szakaszban a szülő gyermekkorára vonatkozó kérdések kaptak helyet. A zárt, feleletválasztós kérdések közül volt, aminél többet is meg lehetett jelölni, illetve volt egy nyitott kérdés, ahol a vélemény rövid kifejtésre volt lehetőség. Ez a szakasz olyan kérdéseket tartalmazott, amelyek a szülők kisiskoláskori élményeiket, szabadidős tevékenységeiket célozták feltárni. Megkérdeztük például azt, hogy volt-e a lakóhelyük közelében valamilyen természetvédelmi terület, erdő vagy zöld terület, milyen gyakran látogattak ilyen természeti helyekre, milyen beltéri és kültéri helyszíneken játszottak és ezek közül mely helyekre nem engedték el őket a szüleik felügyelet nélkül. A nyitott kérdés arra irányult, hogy szeretnék-e, hogy gyermekük több időt töltsön a szabadban.

A harmadik szakaszban a gyermekekre vonatkozóan megkérdeztük ugyanezeket a kérdéseket, annyi kiegészítéssel, hogy többnél az egyes helyszíneken milyen rendszerességgel játszik a gyermek, illetve melyek azok, ahol felügyelet nélkül is engedik. Ebben a részben helyet kapott egy zárt, intenzitás értéke szerint megválaszolandó kérdés, amely gyermekek által kedvelt tevékenységeket sorakoztatott fel, s a szülőnek a gyermeke élvezeti viszonyulásának intenzitása szerint kellett döntenie. A szakasz utolsó kérdése is zárt, intenzitáskérdés volt, de lehetőség volt saját rövid választ is megadni, amellyel a szülők által vélt okokat céloztam feltárni arra vonatkozóan, hogy mi akadályozza meg azt, hogy gyermekeik több időt játsszanak felügyelet nélkül a természetben. (Nádasi, 2002.)

A szülői hozzájáruló nyilatkozatot a 12.2., a kérdőívet a 12.3. számú melléklet tartalmazza.

4.1.3. A gyerekekkel készült interjú eszközei

A gyerekek között fókuszcsoportos interjúbeszélgetés keretében végeztem a felmérést, amely szerkezetét tekintve félig strukturált volt. Négy alapkérdést állapítottunk meg, a válaszadás asszociációs módszerre épült. (Nádasi, 2002.) Három képkategóriát különítettünk el: helyszínek, állatok, tevékenységek. Az előbbi kettőhöz egy-egy, a tevékenységekhez kettő kérdés tartozott. Olyan képeket válogattunk össze, amelyekkel a gyermekek a kertben, erdőben, parkokban, a természetet járva találkozhatnak, illetve a környezetismeret és természettudományos kerettanterv tanegységeiben is megjelennek.

A kérdések és ezzel együtt a képcsoportok sorrendjének felállításakor a fokozatosság elvét követtük. A természeti helyszínekkel kezdtünk, amelyekhez olyan képeket kerestünk, melyeken nincsenek emberek. A második egység az állatokat ábrázoló képek, amelyeken szintén nem jelennek meg emberek. A harmadik csoport a tevékenységeket bemutató képek, amelyeket úgy válogattunk össze, hogy a cselekvő személyek életkora nagyjából azonos legyen a kutatásban részt vevő gyerekekével.

A szóbeli kikérdezés során a gyermekek élményeit feltáró kérdéseket tettem fel. Az interjú félig strukturált szerkezetéből adódóan további kérdéseket tettem fel helyzettől függően, amellyel a részletesebb kifejtést ösztönöztem. Minden gyermeket egyesével hallhattam meg.

A gyerekekkel készített interjú kérdéseit a 12.4., a felhasznált képeket a 12.5. számú melléklet tartalmazza.

4.2. Az intézmények rövid bemutatása

A felmérés Budapesten és környékén történt, a célként kitűzött tíz általános iskolából nyolcat tudtam meglátogatni. Az intézmények kiválasztásakor arra törekedtem, hogy legyen olyan, ahol az átlagnál magasabb szinten történik a gyermekek környezeti nevelése. Továbbá szempontok közt szerepelt, hogy az iskolák közt legyen belvárosi, külvárosi, kertvárosi környezetben lévő, zöld-tanteremmel rendelkező, nagy, jól felszeret udvarú intézmény, illetve célom volt egy olyan iskolába is ellátogatni, amely a természet közvetlen közelében, például erdőszélen van. Ezen szempontok alapján azt is vizsgálhattam, hogy a gyermekek szabadban töltött idejét mennyire befolyásolja az intézmény környezetének adottsága.

Budapesten a kevés zöld környezettel rendelkező intézmények közül az **I. Kerületi Batthyány Lajos Általános Iskola**, az **EGYMI Prizma Általános Iskola és Óvoda**, valamint a **Budapest-Fasori Református Kollégium Julianna Általános Iskola és Óvoda** épületébe látogattam el. Az udvar többnyire betonnal fedett, kevés vagy egyáltalán nincs zöld terület az iskola keretein belül, viszont tömegközlekedéssel könnyen megközelíthető távolságra van a Margitsziget a Prizma iskolától, a Julianna szempontjából pedig a Városliget adhat jó lehetőséget a szabadtéri kalandoknak, akár tanóra keretében is.

Újpest kertvárosi övezetéből a **Bajza József Általános Iskolát**, valamint a néhány háztömbbel arrébb lévő, panel lakóparkkal közrefogott **Szigeti József Általános Iskolát** választottam. E kettő iskola nyugodt, csendesebb környezetben van. Az előbbi udvara inkább betonnal fedett, míg a Szigetinek az udvar parkos, magaságyásokkal, játszótéri elemekkel, sportpályával felszerelt, sok lehetősége van a gyerekeknek a szabadtéri játékra.

Óbudáról további kettő, szintén lakótelepi intézményt választottam; az Árpád híd, budai hídfőhöz közel eső **Andor Ilona Ének-zenei Alapfokú Művészeti Baptista Általános Iskolát**, valamint a békásmegyeri Pais Dezső Általános Iskolát. Az előbbi iskola udvarának nagy részét ókori római romok borítják, közte füves területekkel, ami izgalmas játszóterületet biztosítanak a gyerekeknek, valamint az udvar másik felében betonozott sportpálya és játszótéri játékok is vannak.

A Pais Dezső Általános Iskola kiemelt figyelmet szentel a gyermekek környezeti nevelésére. Az udvaron minden osztálynak saját magaságyása van, amit rendszeresen és lelkiismeretesen gondoznak. A kerítés mellett a gyerekek és tanárok által ültetett fák közt tanösvényen is sétálhatnak, az elültetett növényekről jelzőtáblák adnak bővebb információt. Az

iskola esővízgyűjtő tartállyal is felszerelt. Az udvari játékot mezítlábas ösvény és nagy füves terület teszi élvezetesebbé, valamint épülőben van egy játszótéri elemeket tartalmazó rész is.

Az intézmény rendelkezik szabadtéri ökotanteremmel, amely a tantestület összefogásával készült újra felhasznált faelemekből. Itt bármely tantárgyhoz kapcsolódóan lehet órát tartani, alkalmas különféle foglalkozások és projektek szabadban történő lebonyolításához. Az udvaron újra felhasznált raklap elemekből készült lelátó is a közös időtöltésnek, iskolai rendezvényeknek biztosít helyszínt. Az ökotanterem melletti szőlőlugas is a gyerekek természeti környezetben való pihenéséhez járul hozzá, amelyhez időnként egy kis szőlőcsipegetés is társul, hiszen édes a munka gyümölcse. A Pais Dezső Általános Iskola udvaráról készült képeket a 12.6.1. számú melléklet 102-107. képe tartalmazza.

Egy olyan iskolába tudtam ellátogatni, amelyik teljesen a városon kívül esik és természetes zöld környezettel rendelkezik, ez pedig a Visegrád lábánál található **DOM – Apátkúti Erdei Általános Iskola**. Az intézmény alapítványi fenntartású, kis léleklétszámú, nagyon családias osztályközösséggel, szülői- és tantestülettel rendelkezik. Nyolc évfolyam van jelen az intézményben, ebből a legkevesebb tanulóval rendelkező három fős, a maximált létszám tíz-tizenkettő fő. Az iskola az Apátkúti völgy alján futó patakpart mentén helyezkedik el az erdő közvetlen szomszédságában szinte a festői táj részeként beleolvad a környezetébe stílusos megjelenésével. Az udvar tulajdonképpen egy kis tisztás a patak, az erdő és az iskola között, amelyen kis focikapu van kihelyezve, illetve ez a terület két kecske rendszeres legelőhelye is.

Az iskola előtt van egy fából készült kosárpalánk és néhány fából készült játszótéri elem, de a legérdekesebb játszóterület a gyerekek számára a patak és az erdő, ahol szabadon lehetnek. Időnként két juh is társul a gyerekekhez az erdőből. Az iskola előtt helyet kapott egy disznóól is, aminek Csutka nevű lakója előszeretettel mászkál a gyerekek közt, finom falatok reményében. Az ól szomszédságában nyulak lakhelye is található, akik terápiás jelleggel időnként részt vesznek az órákon két kiskutyával együtt. A kutyáknak szabad bejárásuk van az iskola épületébe, az osztálytermekbe. Az iskola mögött szűk lépcsősor vezet fel a szabadtéri tanterembe, amely egyszerű, de természetes megjelenésében tökéletes hely a szabad levegőn történő tanulásra. A DOM – Apátkúti Erdei Általános Iskoláról készült képeket a 12.6.2. számú melléklet 108-112. képe tartalmazza.

5. A felmérés menete

5.1. Pedagógusokkal készült felmérés

A kutatás 2022. szeptember eleji megkezdésének első lépése a kiválasztott iskolák intézményvezetőivel való kapcsolatfelvétellel volt, amit egy személyes találkozó követett: ekkor találkoztam a kutatásomban szívesen segítő egy-egy pedagógussal, alsós és felsős osztályból. A megbeszélés alkalmával röviden bemutattam a kutatásom témáját és menetét, majd odaadtam a tanároknak a papír alapú kérdőívet, amely kitöltését instrukciókkal segítettem. Emellett odaadtam a szülői hozzájáruló nyilatkozatokat, azzal a kéréssel, hogy az osztályból válasszanak ki hat gyermeket, akiknek a szüleik valószínűleg beleegyeznének a kérdőív kitöltésébe és megengednék, hogy gyermekükkel interjút készítsek.

Ezt a nyilatkozatot jellemzően a gyerekeken keresztül juttattam el a szülőkhöz, de volt rá példa, hogy szeptember eleje révén be tudtam csatlakozni a szülői értekezletre, ahol közvetlen a szülőknek tudtam rövid összefoglalásban elmondani a kutatás lényegét, célját. Az értekezlet végén önkéntesen elvehettek egy-egy lapot, amennyiben szerettek volna részt venni a felmérésben.

5.2. Szülőkkel készült felmérés

Óvodapedagógus hallgató társammal készítettünk egy online kérdőívet, amelyet az egyes osztályokból kiválasztott gyerekek szüleinek küldtünk el e-mailben, ennek kitöltése maximum tizenöt percet igényelt. A legutoljára kiküldött kérdőív és a nem publikus határidő között legalább egy hét volt. Maximum három emlékeztetőt küldtem ki a kitöltéssel kapcsolatban, 4-5 naponta. Összesen 70 gyermek szülőjének küldtem el a kérdőívet, ebből 62 szülő küldte vissza a válaszát időben.

5.3. Gyerekekkel készült felmérés

Azokkal a gyerekekkel, akiknek beleegyeztek a szüleik, az osztályfőnökkel előre egyeztetett időpontban készítettem egy személyes interjút, ami az iskolában, osztályfőnöki óra, napközi, testnevelés óra vagy óraközi szünet idejében történt, körülbelül 15-20 percet vett igénybe. A csoportos szóbeli kikérdezés módszerét alkalmaztam, egyszerre beszéltem az osztályból kiválasztott, jelen lévő gyerekekkel. (Nádasi, 2002.)

A helyszínek változatosak voltak, igyekeztem egy nyugodt, csöndes helyet keresni, ahol jobban tudunk egymásra figyelni. Tartottam interjút könyvtárban, szabadtéri tanteremben, társalgóban, osztályteremben, fejlesztőteremben, folyosóra kihelyezett asztalnál is. Sajnos volt olyan eset, hogy egy-két gyermek beteg lett, elkeveredett a papír vagy a szülő nem egyezett bele a részvételbe, ezért a legkisebb interjús csoportom két fő volt, a legnagyobb pedig kilenc, mert a másik esetben pedig olyan nagy volt az érdeklődés, hogy az osztályfőnök még kért nyilatkozatokat, így több gyermek is részt vehetett a kutatásban és több szülőt is elértem. Kettő olyan iskola volt, ahol csak alsós csoporttal tudtam beszélni különböző okok miatt. Az interjú végén a gyerekek jutalom matricát kaptak.

Annak érdekében, hogy teljes egészében a gyerekekre tudjak figyelni, az interjú közben hangfelvételt készítettem, amely alapján a szó szerinti válaszokat és a választott képeket egy saját magam részére készített, Google Űrlap formájú kérdőívben rendszereztem. Ezek alapján készítettem egy összegző táblázatot, amelyben a gyerekek válaszait kategorizáltam különböző szempontok alapján. A táblázatok a 12.7., 12.8., 12.9. számú mellékletben találhatóak.

5.4. Felmérés összesített adatai

Összesen nyolc intézménybe látogattam el, ebből hat iskolában egy alsós és egy felsős osztályban készítettem felmérést. Több évfolyamot lefedve összesen 70 gyermekkel készítettem interjút. Az adatok 50%-a harmadik, 28,6%-a hatodik osztályosoktól gyűlt össze. Az online kérdőívet 70 szülőnek küldtem ki, ebből 62 válasz érkezett vissza a megadott határidőig. A pedagógus kérdőívet 14-en, minden érintett osztályból az osztályfőnök töltötte ki.

6. A kutatás elemzése

6.1. Gyerekekkel készült interjú eredményei

Minden iskolában, ahova ellátogattam, fókuszcsoportos interjút készítettem az adott osztályba járó gyerekek 5-6 fős csoportjával. A hetven megkérdezett gyermekből tizenhat válaszolt arra a nem kötelező kérdésre, hogy melyik a kedvenc helye az udvaron, ahol játszani szeret. Ebből négy gyermek a focipályát választotta, másik négy az udvar szabad füves területét mondta kedvenc helyének. További négy gyermek a fákkal, bokrokkal beültetett részeket nevezte meg, ahol bunkereket szoktak építeni ágakból és jó búvóhelyül szolgálnak a játékokhoz. A maradék négy válasz pedig a játszótéri játékok között oszlott meg, ezek közül kiemelték a mászókát és a homokozót.

Az interjú négy fő kérdés köré épült fel, amelyhez három kategória szerint válogatott képcsoport tartozott. Az első csoportba szabadtéri helyszíneket ábrázoló képek kerültek, összesen harmincegy. A gyerekeknek választaniuk kellett egy képet, amelyhez olyan élmény kötődik, ami valamiért fontos a számukra, és arra kértem őket, hogy osszák ezt meg velem. Mindenki egy képet választott.

Legtöbbet választott helyszínek képei	
1. hely (9 válasz)	2. kép: Balaton a Badacsonnyal
2. hely (6 válasz)	17. kép: Szalmabála
3. hely (5 válasz)	4. kép: Őszi erdő

1. ábra: Legtöbbet választott helyszínek képei

A gyerekek összesített válaszát az 1. ábra tartalmazza. Az első helyen a 12.5.1. számú melléklet alatt található 2. kép áll, amelyiken a Balaton látható a Badacsonnyal. Ezt kilenc gyermek választotta, nagyon sokszínű élményeket osztottak meg velem. A legtöbben családi vakációhoz köthető emlékeket meséltek. Ezek a tevékenységek 100%-ban a lakhelyhez távoli helyszínen történtek, többen említették a Horvátországot és Görögországot, mert a tengerre emlékeztette őket a Balaton.

„Voltunk nyaralni Krétán, erre a szigetre emlékeztet.”

„Eddig négyszer voltam kint Görögországban nyaralni, amit nagyon élveztem.”

„Arra emlékeztet, amikor Egyiptomban voltunk a Vörös-tengernél, sokat búvárkodtam.”

A gyerekek válaszai azt tükrözik, hogy a szülők előnyben részesítik a külföldi nyaralásokat, a gyerekek pedig élvezik, hogy különféle kalandos tevékenységekben vehetnek részt, mint például búvárkodás, csónakázás, vitorlázás, SUP szörfözés.

A válaszokból az is leszűrhető, hogy fontos a gyerekek számára a közvetlenül tapasztalható természeti környezet, még ha nincs is semmilyen extra tevékenység. A gyermek és a természet közti kapcsolat elemi, vágynak rá, s ennek a vágynak a forrása a természetből fakad. (Rousseau, 1957.)

„Ezt szeretem a legjobban. Az erdőt, a fákat, az embereket.”

„Szeretek kirándulni és a természetben lenni.”

A második helyen álló képet összesen hat gyermek választotta, ez a Szalmabálát ábrázoló kép, amely a 12.5.1. számú mellékletben a 17. szám alatt található. A gyerekek válaszai alapján hatból ötüknek családi vonatkozásban történt kalandos tevékenység volt a pozitív élmény hátterében, ami a szalmabálákra való felmászást és az azzal való játékot jelentette. A gyerekek kreativitása határtalan, ha a megfelelő tér és szabadság biztosítva van számukra. Az alábbi gyermekélmény ráerősít a természet kreativitást, személyes kapcsolatokat fejlesztő képességére és a szerepjátékok fontosságára. (Wells & Lekies, 2006)

„A testvéreimmel régebben játszottunk a szalmabáláknál úgy, hogy ők felmásztak rá és elkezdtek vele gurulni. Én csak ráültem és azt játszottuk, hogy én vagyok a cowboy és lasszóval elkapom őket.”

A harmadik legtöbbet választott kép az Őszi erdőt ábrázoló, a 12.5.1. számú mellékletben a 4. kép, amiről öt gyermek mesélt. Mindegyik gyermek kirándulással kapcsolatos élményt osztott meg, négyen családdal együtt voltak, három gyermek rendszeres eseményként számolt be az emlékéről. A válaszokból megmutatkozik a természet jelenlétének fontossága, érzelmeket kiváltó ereje, amely a gyermekekre is ugyanúgy – ha nem jobban – hat, mint a felnőttekre.

„Voltam a Farkaserdőben ilyenkor. Azt szeretném, hogy minden évben legyen ősz."

„Boldog hangulat jutott eszembe erről a pipacsos képről. Az, amikor megismertem egy lányt, akit szeretek."

Legtöbbet választott állatok képei	
1. hely (8 válasz)	58. kép: Cica
2. hely (6 válasz)	53. kép: Keresztes vipera 42. kép: Lipicai ménes

2. ábra: Legtöbbet választott állatok képei

Az állatok közül a legtöbbet választott képeket a 2. ábra foglalja össze. Volt olyan gyermek, aki nem tudott választani két kép közül, ezért megengedtem, hogy mind a kettőről elmesélje az élményét. 70 gyermek közül 8 választotta a cicát ábrázoló képet, amely a 12.5.2. számú mellékletben az 58. kép. A legtöbb gyermekválasz az állat felé irányuló szeretetre vonatkozott, illetve a saját kis házikedvencükről meséltek többen.

A második helyre hat válasz többséggel két kép került, a 12.5.2. számú mellékletben az 53. és a 42. jelzésű kép: a keresztes vipera és a lipicai ménes. A lovak szeretete leginkább a lányoknál jelent meg, közülük többen járnak lovagolni is, iskolai kereteken belül és magán úton is. A lovaglással kapcsolatban többen utaltak az állathoz való kapcsolódás közvetlenségére, a szabadság érzésére, amit a tevékenység során átéltek.

„A sulival gyakran járunk lovagolni, amit nagyon szeretek. Nyereg nélkül szoktunk, ami nagyon jó élmény."

„Nekem a lovak a kedvenc állataim, imádok lovagolni is, rendszeresen járok. A legjobb élményem az volt, amikor terepen először vágtáztam egyedül."

Legtöbbet választott tevékenységek képei					
1. hely (4 válasz)	77. kép: Szalonnasütés	91. kép: Lovagló túra			
2. hely (3 válasz)	81. kép: Kutyasétáltatás	82. kép: Barlangi túra	95. kép: Cicasimogatás	101. kép: számháború	
3. hely (2 válasz)	67. kép: Balatonban fürdés	68. kép: Horgászat	70. kép: kirándulás	76. kép: Korcsolyázás	99. kép: Szalmabálára mászás

3. ábra: Legtöbbet választott tevékenységek képei

A tevékenységekhez kapcsolódó feladat az volt, hogy a gyermekek válasszanak egy olyan tevékenységet, amit már csináltak és nagyon élveztek. Többen voltak, akik nem tudtak választani, annyi mindenről szerettek volna mesélni, ezért itt is megengedtem, hogy kettőről számoljanak be. Ez volt a legtöbb képet tartalmazó csoport, a választások nagyon szórtak. A 3. ábrán is látszik, hogy a legtöbbet választott képek közül az első helyen állókat négyen választották.

A 70 gyermekek beszámolója alapján a választott tevékenységek közül 33 válasz köthető egyértelműen a családhoz, az iskolához csupán 7 gyermek élménye kapcsolódott. A pozitív érzelmi viszonyulás két válasz híján minden gyermeknél megjelent. A gyerekek élvezettel számoltak be a kalandos élményeikről, a válaszaikból tükröződött, hogy számukra nagyon fontosak ezek az emlékek.

„Amikor apukámmal és a nagyobbik húgommal kirándultunk a Rám-szakadéknál, izgalmas volt, hogy a vízesés mellett létrákon kellett felmásznunk.”

„Táborban számháborúztunk, ahol igazi háború alakult ki a csapatok között, annyira beleéltük magunkat.”

„Tábortűznél szeretek sütögetni, erről mindig a kintlét és a boldogság jut eszembe.”

Legtöbbet választott képek a vágyott tevékenységek közül		
1. hely (9 válasz)	82. kép: Barlangi túra	
2. hely (7 válasz)	91. kép: Lovagló túra	68. kép: Horgászat
3. hely (5 válasz)	65. kép: Sziklamászás	78. kép: Mályvacukorsütés

4. ábra: Legtöbbet választott képek a vágyott tevékenységek közül

A negyedik feladat úgy szólt, hogy válasszanak egy olyan tevékenységet, amit még nem csináltak, de szeretnének. Tíz olyan gyermek volt, akik már mindent csináltak. A 4. ábra összefoglalja azokat a tevékenységeket, amelyeket a legtöbb gyermek ki szeretne próbálni. Érdekes összefüggés látható a 3. és a 4. ábra között abban a tekintetben, hogy a legkedveltebb tevékenységek között szerepelt a lovaglás és a barlangi túra is, de azoknak a gyerekeknek, akiknek még nem volt lehetősége kipróbálni, ezek szerepelnek a bakancslistájuk legelején.

Gyermekek tevékenységei akadályozó tényezők a gyerekek válaszai alapján	
Okok	**Válasz (fő)**
költséges	1
nem megfelelő időjárási körülmények	4
ígéret	3
bonyolult tevékenység	1
gyermek vágya	14

5. ábra: Gyermekek tevékenységeit akadályozó tényezők a gyerekek válaszai alapján

A negyedik kérdéshez nem volt kötelező indokot adni, azonban 23 gyermek volt, aki véleményt fűzött a választásához. A válaszaikat az 5. ábrában összesítettem, felsorolva a vágyott tevékenység esetleges akadályozó tényezőit. Az utolsó kategóriába került 14 válaszból nem derült ki, hogy miért nem tudta még a gyermek az adott tevékenységet megvalósítani, viszont egyértelműen kifejezték, hogy majd ki szeretnék próbálni a jövőben.

A táblázatból látszik, hogy négy gyermek a nem megfelelő időjárási körülményeket említette, ami miatt nem volt lehetősége azt a bizonyos tevékenységet megcsinálni. Ez mind a négy válasz esetében a hóesésben gazdag tél hiányát fejezte ki, ahogyan ezt az utóbbi évek tapasztalatai is alátámasztják. Sajnos a fővárosban élő gyerekeknek egyre kevesebb lehetőségük és alkalmuk van szánkózni, hóembert építeni és hógolyózni télen, leginkább a városi mikroklíma miatt. (Szegedi, Tóth, Lázár, & László, 2014.)

A legnagyobb értéket mutató válaszok a gyermekek vágyait tükrözik. Ezek útjában lehetséges, hogy semmilyen akadály nem áll, ugyanakkor több rejtett ok is lehet, ami miatt ezek a tevékenységek még nem tudtak a gyermek életében megvalósulni, azonban nem tudták megfogalmazni a lehetséges okokat az interjú során.

A gyermekek válaszaiból az alábbi három idézetet emelném ki, melyekben a gyermekek legtisztább vágyai enyhe csalódottsággal keverednek a tevékenységek még be nem teljesült mivolta miatt.

„Sosem csináltam még hóangyalt, mert nem volt akkora hó.”

„Egyszer úgy volt, hogy kipróbáljuk a vízibiciklit, de túl drága volt, ezért apa nem engedte.”

„Az ausztráliai tengerparton szeretnék homokvárat építeni, mert az apukám megígérte, hogy egyszer elvisz oda.”

A skót kutatás eredményei kimutatták, hogy a gyermekek azokat a szabadtéri eseményeket értékelték leginkább, amely szociális közegben (iskolatársakkal, családdal vagy barátokkal), illetve szabadtéren, tevékenységközpontúan történtek. Ezt összehasonlítva a magyarországi kutatásom eredményeivel elmondható, hogy a magyar gyermekek számára is a családi vagy baráti közösséggel együtt végzett kalandos tevékenységek mérvadóak, ha a természetben eltöltött időről van szó. Ezt alátámasztja a személyes élménybeszámolóikat összesítő táblázat (12.7., 12.8., 12.9. számú melléklet), mely alapján az összes 210 válaszból 156 esetben valamilyen tevékenységhez volt köthető a gyermekek élménye.

Az összesítő táblázatok alapján azt is megszámoltam, hogy hány esetben említették a családot az egyes válaszokban. Összesen 124 gyermekválaszban szerepelt családdal kapcsolatos élmény. Ez az eredmény alátámasztja a második hipotézisemet, mely szerint a gyermekek természethez köthető élményeire leginkább a család van hatással.

6.2. Szülői kérdőív eredményei

A szülői kérdőív kérdéseiből azokat válogattam ki, amelyek a kutatási téma és a hipotézisek szempontjából is a legrelevánsabbak.

6. ábra: Szülők szabadtéri élményeik helyszíne gyerekkorukban

A kérdés arra vonatkozott, hogy a szülő általános iskolás korában melyik helyszíneken töltötte a szabadidejét. Több választ is meg lehetett jelölni. Csak azokat a helyszíneket sorakoztattam fel, ahol legalább a kitöltők 50%-a játszott gyermekkorában. A 6. ábráról leolvasható, hogy a 62 kitöltő szülőből 45-en iskolás korukban a szabadidejük legnagyobb részét otthon vagy a barátaik házában töltötték (72,6%), 43-an játszottak utcán vagy az otthonuk közelében (69,4%), a harmadik legjellemzőbb helyszín pedig az iskolaudvar volt, ahol 38 szülő (61,3%) töltötte az idejét.

A következő kérdésben arra kerestem a választ, hogy a megjelölt helyszínek közül mely helyeken felügyelték a szülőket gyerekkorukban. Kettő kimagasló eredmény született: a 62 szülő 58,1%-ára volt jellemző, hogy otthon és a barátaik házában, illetve az iskolaudvaron is felügyelet mellett játszhattak. A játszótéren 33,9%-ban volt jellemző a felügyelet, az utcán és az otthon közelében pedig mindössze csak 19,4%-ban.

A válaszok alapján a szülők 80,6%-a úgy gondolja, hogy nekik több szabadságuk volt gyerekként szabadtéren játszani, mint gyermekeiknek most, és pontosan ennyien szeretnék, hogy gyermekük több időt töltsön a természetben; leginkább testmozgással, de a természetnek az egészségre gyakorolt pozitív hatásait is megnevezték indoknak. Csupán tízen gondolják úgy, hogy gyermekük elegendő időt tölt a szabadban.

Mi akadályozza meg, hogy gyermeke több időt játsszon a természetben felügyelet nélkül?	
Okok	**Válasz (fő)**
Semmi.	19
Nem engedem el.	4
Nem szeretne egyedül menni.	5
Nincs olyan hely, ahol tudna játszani.	8
Az utak biztonsága miatt.	22
Személyes biztonságuk miatt, idegenekkel való találkozásuk miatt.	32
Mit gondolnának mások, hogy elengedem egyedül.	0
Nincs rá ideje egyéb elfoglaltságok miatt.	2
Versenysportoló, nincs ideje az edzések miatt.	1
Fel sem merül, hogy egyedül elengedjem, túl messze van a „természet”.	1
Nincs társasága, akikkel játszhatna.	1
Inkább elektronikus eszközökkel játszik.	1

7. ábra: Gyermekek természetben töltött idejét akadályozó tényezők

Érdekes ellentéteket lehet látni a szülői válaszok között; tudják, hogy gyermekeiknek korlátozottabb a lehetősége a szabadtéri játékokra, ezért szeretnék, hogy gyermekeik több időt töltsenek kint. Azonban a legnagyobb akadályozó tényező az, hogy a legtöbb szülő nem engedi el egyedül a gyermekeiket a közeli természeti helyekre, parkba, de még a játszótérre se.

Kíváncsi voltam arra, hogy szerintük milyen okok miatt nem tud a gyermekük eleget szabad levegőn játszani. A válaszokat a 7. ábra tartalmazza, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a legnagyobb akadályozó tényező az annak a biztonságérzésnek a hiánya, amely tudatában a szülő nyugodtan elengedné gyermekét például a játszótérre. Leginkább az idegenekkel való találkozásuk és az utak biztonsága miatt aggódnak, amelyeket összesen 54-en jelöltek meg. Összességében 3 szülő válaszolta azt, hogy gyermeke iskola utáni elfoglaltságok miatt nem ér rá.

Ezek az eredmények alátámasztják a második hipotézisem első felét, amelyben azt fogalmaztam meg, hogy a gyermekek felügyelet nélküli, szabadban töltött idejét részben a szülői féltés akadályozza meg. Az állításom második fele nem igazolódott be, ugyanis a 62 szülőből csupán 3-an hivatkoztak az időhiányra.

A válaszadók 83,9%-a jelölte meg igennel azt a kérdést, hogy a lakóhelyük közelében jelenleg van-e erdő, mező, patakpart vagy egyéb természetvédelmi terület, a további 16,1% pedig a nemleges válasz volt.

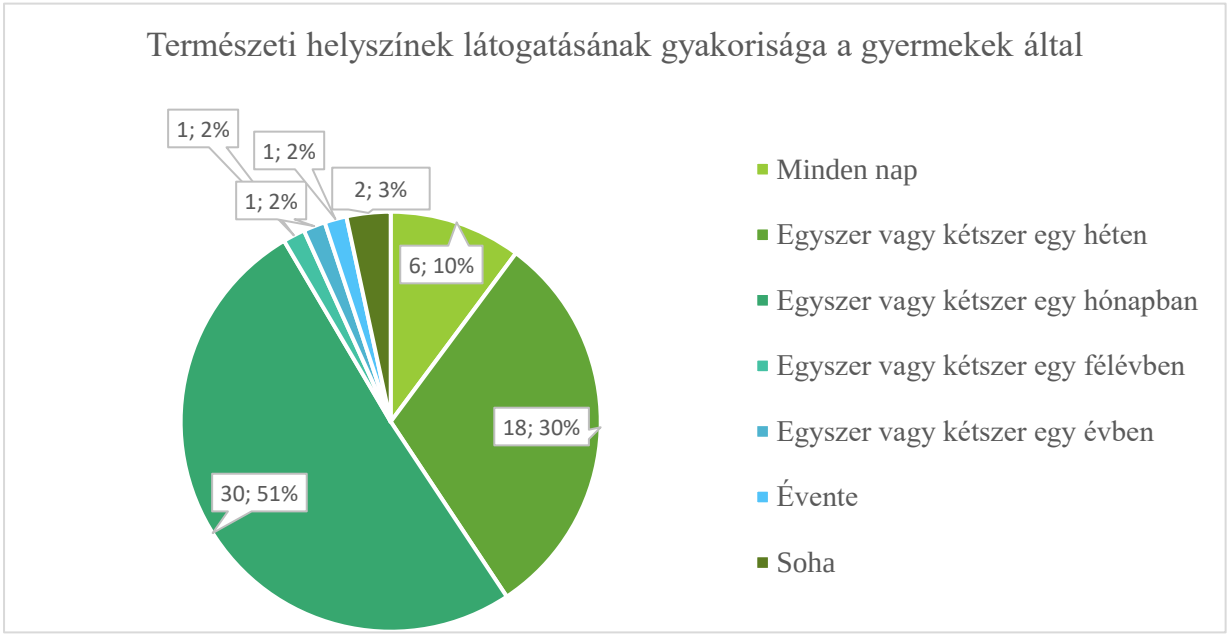

8. ábra: Természeti helyszínek látogatásának gyakorisága a gyermekek által

Arra a kérdésre, hogy a természetes helyszíneket milyen gyakran látogatják a gyermekek, nagyon vegyes válaszok érkeztek. Ezeket a 8. ábra összegzi.

A legnagyobb egységet 30 szülő válasza adja (51%), akiknek gyermeke a különféle természeti helyszíneket egyszer vagy kétszer egy hónapban látogatja. Egyszer vagy kétszer egy héten 18 gyermek (30%), minden nap pedig 6 szülő gyermeke (10%) látogatja.

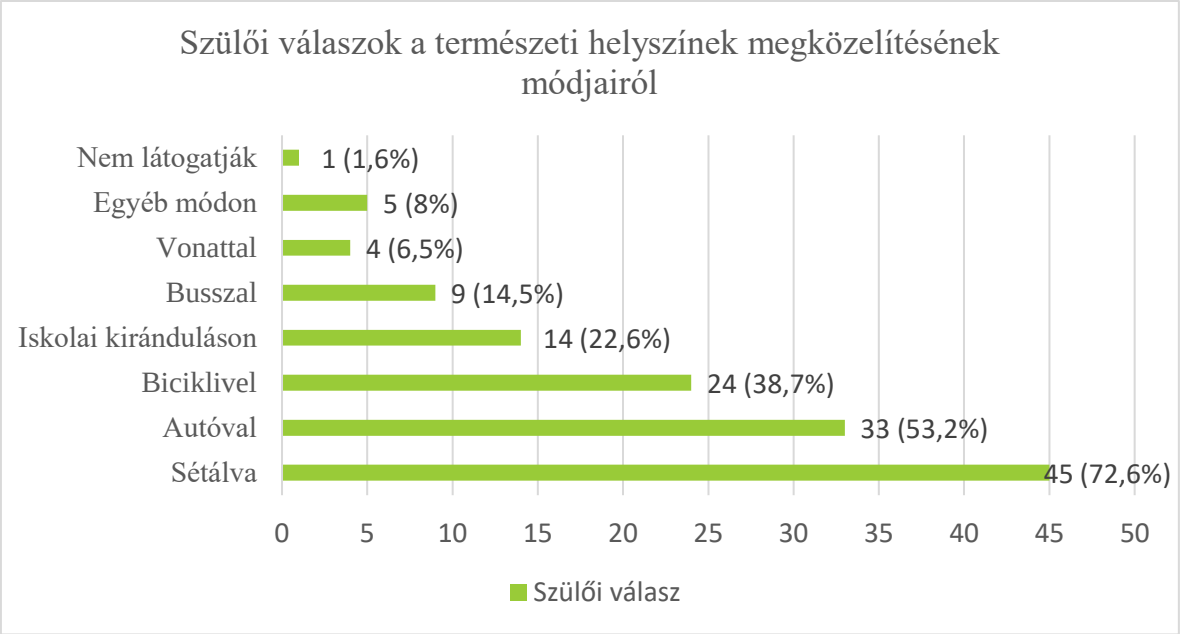

9. ábra: Szülői válaszok a természeti helyszínek megközelítésének módjairól

A különféle természeti helyszínek megközelítési módjainak összesítését a 9. diagram tartalmazza. A kérdésnél több választ is meg lehetett jelölni. A 62 szülő válasza közül a természeti helyszíneket 45-en sétálva (72,6%), 33-an (53,2%) autóval közelítik meg, de megjelenik a kerékpárral való megközelítés is 24 válasz esetében (38,7%), illetve 14-en válaszolták azt, hogy a gyermek iskolai kirándulás alkalmával is meglátogatja ezeket a területeket.

A kutatásban a gyermekek természeti helyszíneken töltött idejét is szerettem volna megtudni, ehhez viszont azokat a beltéri helyszíneket is fel kellett tárnom, ahol a gyermekek szabadidejükben sok időt töltenek. Az erre vonatkozó kérdésnél több választ is meg lehetett jelölni a felsoroltak közül, de újabb megadására is volt lehetőség. Egyetlen egy beltéri helyszín volt, amelyet mind a 62-en megjelöltek: 100%-ban jellemző a kitöltő szülők gyermekeire, hogy otthon vagy a barátaik házában játszanak szabadidejükben.

A szabadtéri helyszínekre fókuszálva is feltettem ezt a kérdést, az eredmények a következők lettek: a megjelöltek közül iskolaudvaron 52, játszótéren 3, kertben pedig 37 gyermek játszik minden nap. Kutatásom célja volt feltárni, hogy az egyes kültéri és beltéri helyszínek közül melyekre engedik el a szülők felügyelet nélkül játszani a gyereküket. Három kimagasló eredmény született, összesen 57-en választották az otthont vagy barátok házát, 47-en az iskolaudvart és 46-an a kertet, ahova elengedik őket felügyelet nélkül is. A játszótérre csupán a válaszadók 50%-a engedi el gyermekét egyedül.

6.3. Pedagógusokkal készült felmérés eredményei

A pedagógusok által kitöltött kérdőív első felében az egy tanítási napra vonatkozó, szabadban töltött tevékenységek helyszínét, idejét és a tevékenységek fajtáit kívántam feltárni. A tizennégy kitöltő pedagógus közül tizenketten az iskolaudvart jelölték meg, ahol a tanítványaik a legtöbb időt töltötték az adott iskolai napon.

Két pedagógus volt, akik az iskola udvaraként szolgáló tisztást, az ezt határoló patakpartot és erdőt jelölték meg. Ez utóbbi a DOM – Apátkúti Erdei Általános Iskola sajátossága, mely a háborítatlan természet közvetlen szomszédságában található.

Ezen eredmény igazolja a harmadik hipotézisem első felét, miszerint az iskolaudvar az egyik legfontosabb helyszín a gyermekek szabadtéri tevékenységeikhez.

Tanítási napon, szabadban végzett tevékenységek	
Tevékenységek	**Válasz (fő)**
szabad játék	13
szabadtéri órák az ökotanteremben	4
szabadtéri órák az udvaron	3
múzeumlátogatás	1
ünnepi programok	1
erdőben bunker építése	2
vízi élőlények vizsgálata	2
magaságyás gondozása	1

10. ábra: Tanítási napon, szabadban végzett tevékenységek

Arra a kérdésre, hogy egy tanítási nap során a gyerekek milyen tevékenységgel töltik leginkább a szabadidejüket, sokféle válasz érkezett – ezeket a 10. ábra foglalja össze. Egy válaszban több tevékenység is megjelent, ezért összesen több válasz van, mint ahány kitöltő pedagógus. Az eredmények azt mutatják, hogy tizenhárom osztály tanulói leginkább szabad játékkal töltik a szabadidejüket. Ilyen játékok például a fogócska, labdajátékok, az udvar játszótéri elemeinek használata.

Négy pedagógus említette válaszában a tanórák ökotanteremben való megtartását, amely a kutatásban részt vevő intézmények közül kettőnek áll rendelkezésére. Azon általános iskolák közül, ahol nincs szabadtéri tanterem, három pedagógus tart például testnevelést vagy környezetismeretet az udvaron. A skót kutatással párhuzam figyelhető meg, ugyanis az

eredményeik alapján általános iskolai szinten az udvarok népszerű helyszínei voltak a szabadtéri tanulásnak. (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.)

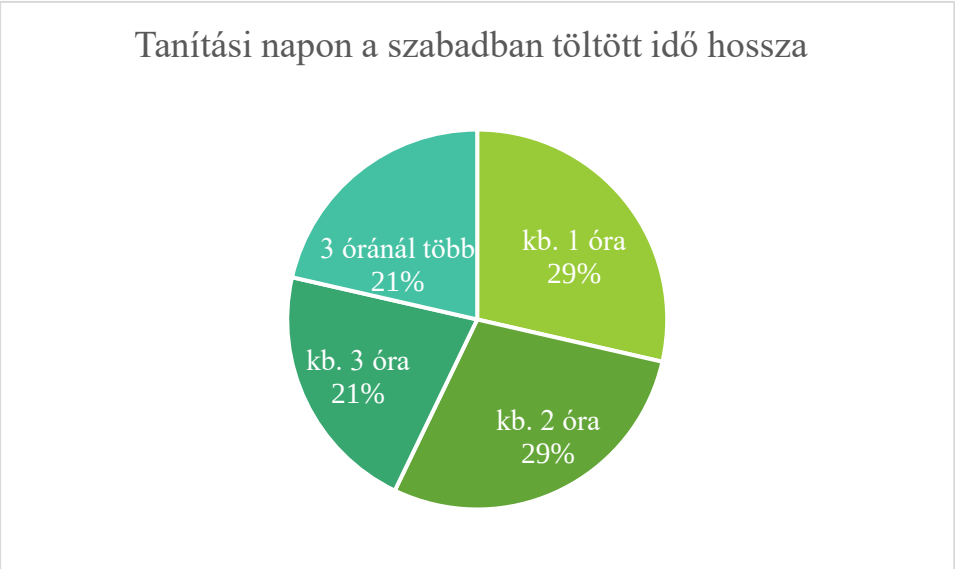

11. ábra: Tanítási napon a szabadban töltött idő hossza

A kérdőívben az adott tanítási nap során a szabadban töltött idő hozzávetőleges hosszát is kértem megadni, amelyeket a 11. ábra diagrammja foglal össze. Megdöbbentő az a tény, hogy harmincnyolc szülő gyermeke a szabadideje nagy részét az iskolaudvaron tölti, azonban ez az idő a tizennégy vizsgált osztályból négy esetében körülbelül egy, másik négy esetében is maximum kettő óra naponta. Három osztály tanulói nagyjából három órát, másik három osztály pedig három óránál több időt töltenek kint a természetben egy tanítási napon.

Az eredmények alapján azon általános iskolák tanulói töltenek a szabadban legalább három órát, amelyek rendelkeznek ökotanteremmel vagy az udvar nagyobb füves területtel, sportpályákkal és játszótéri elemekkel is rendelkezik. A belvárosi környezetben lévő általános iskolák udvarai sajnos nem rendelkeznek olyan adottságokkal, amelyek lehetővé tennék a gyermekek számára a természet közvetlen megtapasztalását.

Harmadik hipotézisem második fele nem igazolódott be, ugyanis négy osztály tanulói kevesebb mint két órát töltenek tanítási napon a szabadban, és nem minden intézmény udvarán tudnak közvetlen természeti környezetben, például füves területen játszani.

A pedagógusok által kitöltött kérdőív második részében egy vagy több napos osztályprogramot kértem megadott szempontok alapján jellemezni, illetve a végzett tevékenységek részletezésére is kértem őket. A tizennégy kitöltő pedagógus közül tízen egynapos programot választottak, hárman több napos kirándulásról számoltak be, azonban volt egy pedagógus, aki új volt az iskolában, ezért nem tudott osztálykirándulásról beszámolni.

A helyszínek tekintetében három csoportot különítettünk el a skót kutatáshoz hasonlóan: helyi terület (intézményhez közeli park, játszótér, folyópart), terepmunka és látogatások (távolabbi szabad terület, ahova speciális támogatással és utazással lehet eljutni, pl.: erdészeti körpont, tanya, arborétum, nemzeti park, múzeumok), valamint szabadtéri kaland (intézménytől távol zajló, speciális szakértelmet és felszerelést igénylő tevékenység, pl.: lombkoronaösvény, barlangi túra). (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.)

12. ábra: Kirándulások száma az egyes helyszín típusokon

Az egyes kirándulások típusait a 12. ábra szemlélteti. Egyértelműen látszik, hogy az iskolai kirándulások közül tizenegy esetében a terepmunka és látogatások típust részesítették előnyben. Ilyen helyszín volt például Visegrád, amit hárman is említettek, a Szentendrei Skanzen, Velencei-tó, Kétbodony és Zánka. Ez utóbbi kettő ottalvós tábor volt. Az olyan kirándulóhelyszínek is idetartoznak, amik Budapesten vannak, de a látogatás jellege miatt a terepi kategóriába tartoznak, nem a helyi területhez. Ilyen például Hűvösvölgy, illetve az Aquincumi múzeum és a Fővárosi Állat- és Növénykert, melyek megismerésére a pedagógusok szakvezetést igényeltek a látogatás során.

A skót kutatásban a szabadtéri tanulási események során az általános iskolák a terepmunkára és a természetre összpontosítottak, de viszonylag kevés időt szenteltek a „helyi területeknek”. (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.)

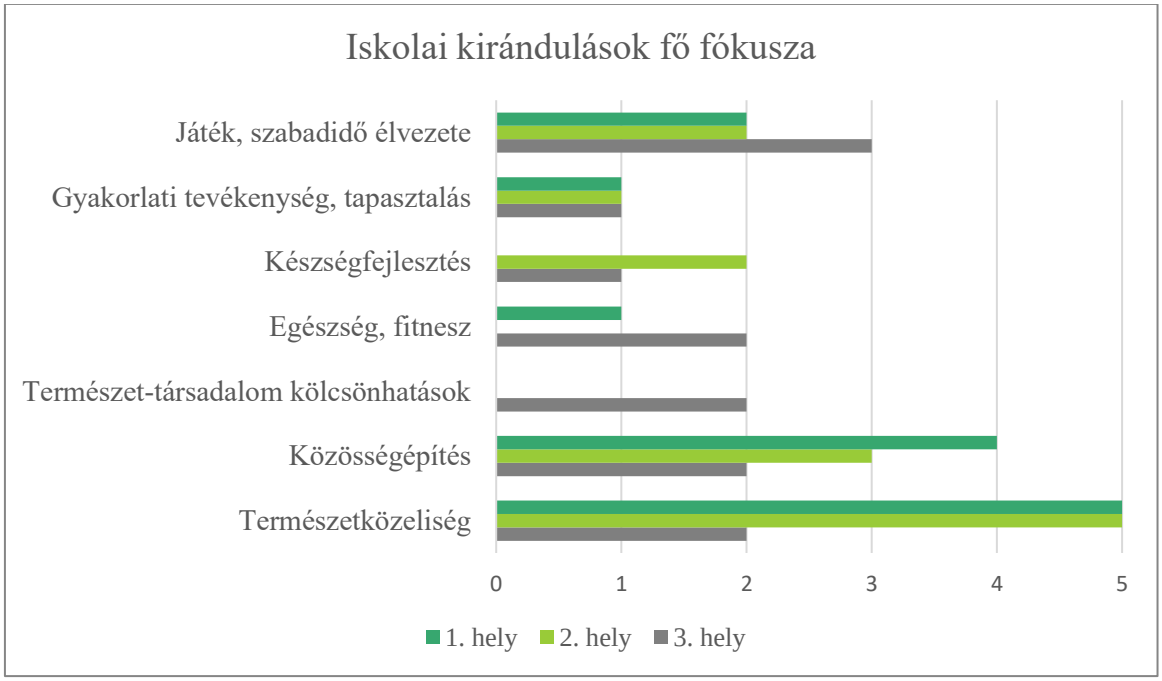

13. ábra: Iskolai kirándulások fő fókusza

Az általános iskolai osztálykirándulások fő fókuszának kutatására rangsoroló kérdést tettem fel, amelyet a 13. ábra foglal össze. A kategóriák között eloszlottak a válaszok, ezért csak a legkiemelkedőbbeket említem meg.

Tizenháromból öt pedagógus a természetközeliséget jelölte meg a legfontosabb tényezőnek, de négy esetben a közösségépítés volt az első helyen. Második legfontosabbnak szintén a természetközeliséget jelölték meg öt esetben, három esetben pedig a közösségépítés volt fókuszban. A harmadik helyen a játék, szabadidő élvezete jelent meg kiemelkedően, amelyet három pedagógus jelölt meg.

A hazai kutatással ellentétben a skót általános iskolák a szabadtéri kirándulásokat inkább a lakóhelytől távolabbi, vadregényes tájakra szervezték. Ezen tevékenységek fő fókusza elsősorban a gyakorlati készségekre, másokkal való együttműködésre és a személyes fejlődésre irányult. (Mannion, Sankey, Doyle, & Mattu, 2007.)

A jelen kutatási eredmények alátámasztják a pedagógusok azon törekvését, hogy a gyermekek a környezetben végzett tevékenységek aktív cselekvőjeként vegyenek részt, melyek

során megtapasztalhatják a természet közelségét úgy, hogy közben társaikkal is együtt működnek és személyes kompetenciáik is fejlődnek a tanulási folyamat részeként. (Bruner, 1968.)

A kérdőívben röviden kértem bemutatni a kirándulások során végzett tevékenységeket. A pedagógusok válaszában a környezeti nevelésre való törekvés egyértelműen megjelenik a tevékenységek jellegében (terepgyakorlat, intézménylátogatások, kirándulás, hagyományőrzés…). (Kollarics, 2014.)

Ennek megerősítésére az alábbi idézetet emelném ki az egyik pedagógus kérdőívből:

„Intézményünk fő profilja a hagyományőrzés. Ezért olyan helyszínt és eseményt választottunk a tanév végi osztálykirándulásokra, ahol ezek az értékek testközelről megtapasztalhatók. A Visegrádi Palotajátékok erre tökéletes alkalmat adott: egész nap a levegőn voltak a gyerekek, rendkívül változatos bemutatókat láthattak: nemezelés, íjászat, lovagi torna, népi játékok…"

A skót kutatásból és a hazai, pedagógusokkal készült felmérésekből egyaránt kiderül, hogy az iskolaudvarok és az iskola környezetében lévő zöld területek fontos helyszínei a gyermekek környezeti nevelésének, az egyes tanórákon elsajátított elméleti tudás megszilárdításának, gyakorlatban történő megtapasztalásának, akár környezetismeretről, irodalomról vagy bármilyen más tantárgyról legyen is szó.

7. Hipotézisek igazolása

I. hipotézis

Első hipotézisemben azt állapítottam meg, hogy a gyermekek természethez köthető élményeire leginkább a család van hatással.

Gyermekek élménybeszámolóinak csoportosítása szociális kapcsolat alapján	
Szociális közeg	**Válaszok (fő)**
családi környezet	124
baráti kapcsolat	17
iskolai közösség	18
nem megállapítható	59
összes gyermekválasz	210

14. ábra: Gyermekek élménybeszámolóinak csoportosítása szociális kapcsolat alapján

A 70 gyermek a három kérdésre összesen 210 választ adott, melyeket a melléklet 12.7., 12.8., 12.9. számú táblázatok alapján összesítettem a szociális közeg megjelenése szempontjából. Nyolc olyan gyermekválasz volt, amely nem illett bele egyértelműen csak egy kategóriába, ebben az esetben minden rá jellemzőben megjelöltem, ezért több a kategóriákra érkezett válaszok összesített száma, mint ahány gyermekválasz összesen beérkezett.

A 14. ábráról egyértelműen leolvasható, hogy a gyermekek válaszaikban az esetek több mint 50%-ában a családot említették élménybeszámolóikban, melyből arra tudok következtetni, hogy a családi közösséggel átélt élmények kiemelkedő fontosságúak, ezáltal közvetlen hatással is vannak a gyermekek természettel való kapcsolatára, élményeik pozitív vagy negatív mivoltára. A szülői minta nagyban befolyásolja a gyermekek természetéhez való viszonyulását; például, ha a szülő szorong egy adott helyzetben, érzelmei a gyermekre is átragadnak, s ez a hatás kiskorban még erősebb, ugyanakkor ebben a korban lehet a leghatásosabban is megalapozni a gyermekek természet-szeretetét a pozitív attitűddel. (Bárdi, 2018.)

Az eredmények alapján az első hipotézisem beigazolódott.

II. hipotézis

Második állításom szerint a gyerekek szabadban, felügyelet nélkül eltöltött idejét leginkább a szülői féltés és az egyéb, iskola utáni elfoglaltságok miatt fellépő időhiány csökkenti le.

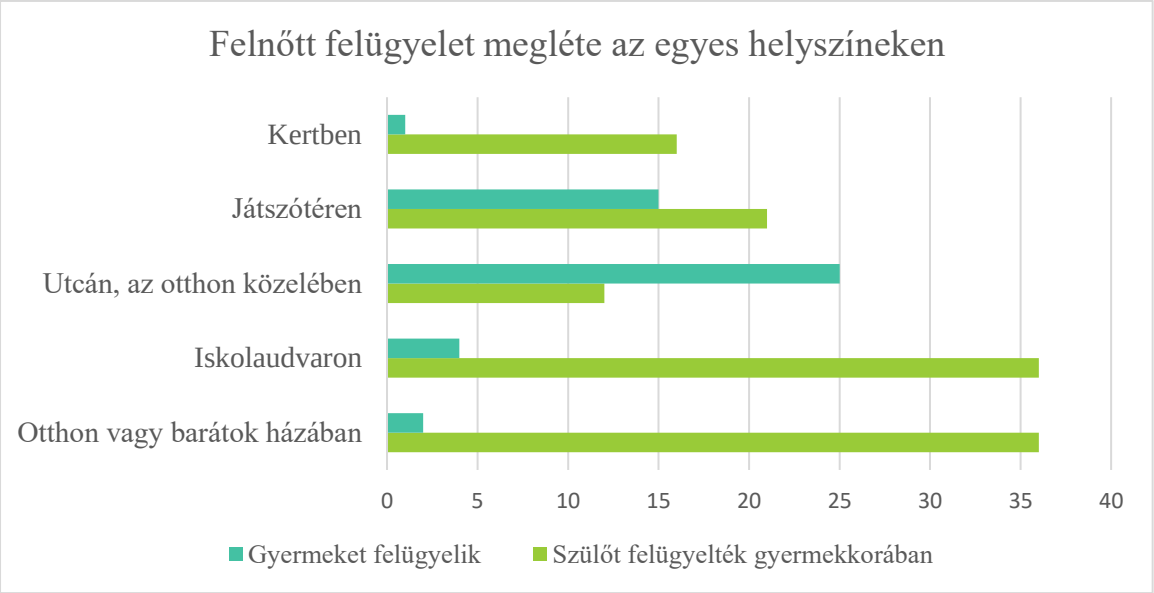

15. ábra: Felnőtt felügyelet megléte az egyes helyszíneken

A 15. ábrában összesítettem a szülők gyermekkori tapasztalatait és a gyermekükre vonatkozó adatokat annak kapcsán, hogy mely helyszíneken biztosítottak/biztosítanak felügyeletet számukra általános iskolás korukban.

Nagyon szembetűnő különbségekre lehetünk figyelmesek a diagram vizsgálata során. A felsorakoztatott helyszínek majdnem mindegyikén jellemzőbb volt a felnőtt felügyelet a szülők gyermekkorában, kivéve egyet: az utcán és az otthon közelében történő játék során most kétszer annyira felügyelik a gyermekeket, mint régen. Ez visszavezethető a 7. ábrában felsorolt okokra, amelyek leginkább meggátolják a szülőket abban, hogy nyugodt szívvel elengedjék gyermekeiket egyedül játszani az utcára, de még a játszótérre sem. A 62 kitöltő közül 32-en a személyes biztonságuk és az idegenekkel való találkozásuk miatt, 22-en az utak biztonsága miatt nem engedik el gyermekeiket; ez a 2016-os felméréshez képest nem változott. (Bárdi, 2018.) Csupán három szülő hivatkozott az időhiányra.

Ezen eredmények alapján második hipotézisem első fele beigazolódott, valóban a szülői féltés a legnagyobb akadályozó tényező. Az időhiányra vonatkozó állításom nem igazolódott be.

III. hipotézis

Harmadik hipotézisemben azt feltételeztem, hogy az iskolaudvar az egyik legfontosabb helyszín, ahol minden nap legalább két órát szabadon tudnak játszani a gyermekek, és van lehetőségük a természet közvetlen megtapasztalására.

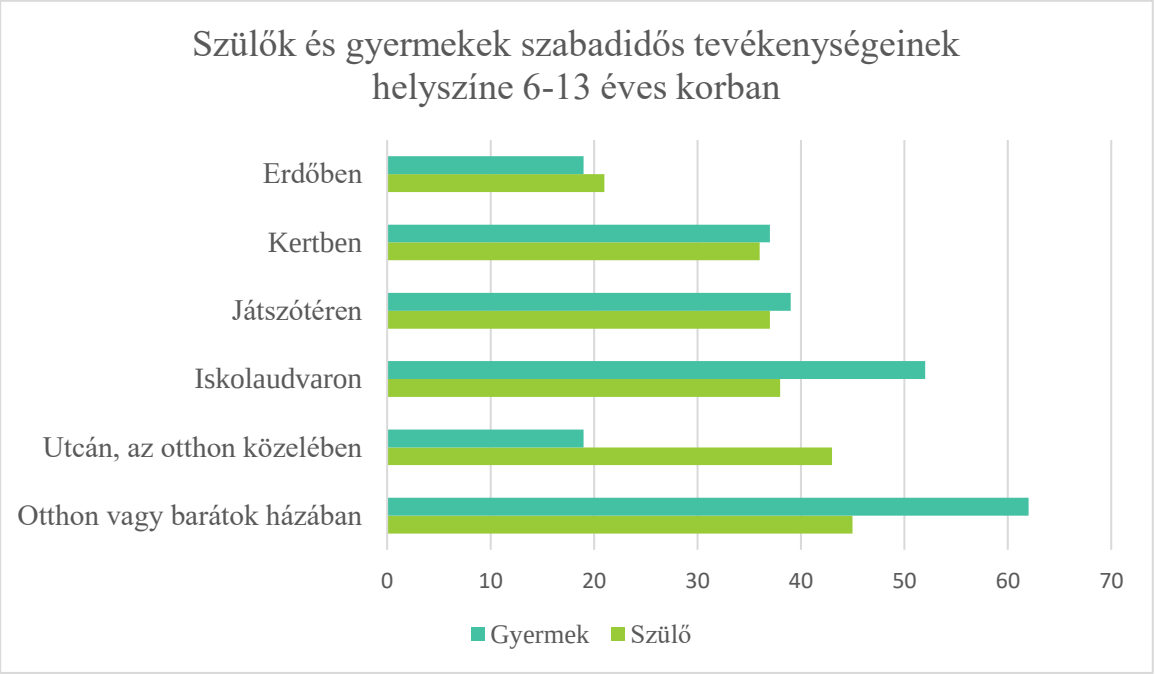

16. ábra: Szülők és gyermekek szabadidős tevékenységeinek helyszíne 6-13 éves korban

A 16. ábrában összehasonlításként egymás mellé helyeztem a szülői kérdőív alapján a szülők és gyermekük által kedvelt, szabadidős tevékenységek helyszínét.

Egyértelműen látszik, hogy a szülők gyermekkorukban kevesebb időt töltöttek otthon, mint gyermekeik, de az utcán és az otthon közelében több mint kétszer annyit játszottak. A diagramról leolvasható az is, hogy az iskolaudvar már a szülők gyermekkorában is jellemző szabadtéri helyszín volt a szabadidő eltöltésére, azonban a gyermekeknél ez ma már kimagasló fontosságú.

A szülők véleménye szerint a szabadtéri helyszínek közül az iskolaudvaron töltik a legtöbb időt gyermekeik, azonban a pedagógusok kérdőíve alapján ez az idő csak azon iskolák esetében volt legalább kettő óra, amelyeknél az udvari körülmények megfelelőek, tehát rendelkeznek elegendő füves területtel, árnyékot adó fákkal és a szabadtéri tanulás lehetőségét biztosító

kerttel, ökotanteremmel, sportpályával. Erre azonban nem minden gyermeknek van lehetősége, négy osztály esetében az udvaron töltött idő kettő óránál kevesebb.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy harmadik hipotézisem azon része, hogy a gyerekek szabadidejének eltöltése szempontjából az iskolaudvar az egyik legfontosabb helyszín, beigazolódott. Az állításom további részei azonban nem igazolódtak be, ugyanis nem minden gyermeknek van lehetősége legalább két órát játszani az udvaron, és van olyan iskola, amely udvarának nagy részét beton fedi, tehát a természet közvetlen megtapasztalását nem teszi lehetővé a gyerekek számára.

8. Szintézis és következtetések

A dolgozat írása során megfogalmazott hipotéziseimre nem csak választ kaptam az eredmények értékelésekor, hanem világossá vált számomra, hogy egy feltételezett elmélet a gyakorlatban teljesen más kimenetelű is lehet. Ahogyan a szülők is úgy gondolják, hogy a gyermekek elég időt töltenek szabadban az iskolaudvaron, a felmérés tapasztalatai ennek ellenkezőjét mutatják.

Ilyen például a gyermekek természetben töltött idejének hossza, amely több intézményben közel sem megfelelő mértékben valósul meg a tanítási napokon. Az a tény, hogy van olyan általános iskola, melynek az udvara éppen akkora, mint Molnár Ferenc regényében a grund volt közel kétszáz éve és füves terület is aligha van rajta, elkeserítő.

A betonnal borított udvar nem járul hozzá a gyermekek egészségneveléséhez, hiába vannak szabad levegőn, például az aszfalton végzett sporttevékenységek (futás, ugrálás) nem csak rossz hatással van az ízületekre és komoly sérülések is keletkezhetnek egy-egy baleset során a felület keménysége miatt, hanem személytelenné is teszik a szabadban töltött időt, mert a „betondzsungel” elszakít a természettől.

A gyermekek egészségnevelése szempontjából elengedhetetlen az anyaföld, a zöld fű, a növények, virágok, fák, állatok és egyéb élőlények jelenléte. A zöld környezet testre, lélekre és a mentális egészségre is pozitív hatást gyakorol, emellett olyan természetes terepet biztosítanak a gyerekek számára, ahol „természetesen” tudnak játszani, ezáltal fejlődni társaikkal együtt és egyénenként is. (Wells & Lekies, 2006)

A kutatási eredmények rámutatnak arra, hogy a szülők szerint a gyerekeik leginkább benti helyszínen, jellemzően otthon vagy barátok házában szeretnek játszani a szabadidejükben, azonban a gyermekek élménybeszámolóik alapján a természetben végzett tevékenységeket is nagyon szeretik; érdeklődnek a természet folyamatai iránt, rácsodálkoznak az élőlényekre, érzelmeket vált ki belőlük a naplemente szépsége, az állatok jelenléte.

A gyermekek természettel való kapcsolata nem szűnt meg, azonban a szülők generációjához képest jelentősen átalakult a helyzete. A teremtett világ vonzereje ma is hat a gyermekekre, csak a különféle elektronikai eszközök és a szülők félelmei, a pedagógusokra nehezedő tantervi nyomás eltorzítja ezt a kapcsolatot. A természeti helyszínek látogatása, a szabadban töltött idő mennyisége és minősége elsősorban a szülőktől, valamint a pedagógusok attitűdjétől függ.

9. Továbblépés lehetőségei

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy jelen kutatás csak részleges képet fest a 6-13 éves gyermekek természettel való kapcsolatáról. A kutatás során nyolc általános iskolába látogattam el, összesen hetven gyermekkel beszélgettem személyesen, hatvankettő szülő töltött ki az online kérdőívet, azonban csak tizennégy pedagógus töltött ki kérdőívet. A kutatás számos további kutatásnak lehet az alapja, ezért szeretném néhány bekezdésben megfogalmazni a tapasztalataimat és a javaslataimat az esetleges folytatással kapcsolatban.

A felmérés aktív része 2022. szeptemberétől október végéig tartott, hetente több intézménybe látogattam el. Az adatok feldolgozására egy hónap állt rendelkezésemre. Szélesebb körű kutatás esetén javaslom, hogy az általános iskolák tavaszi félévét is használják ki, amikor tanulmányi kirándulásokba, jeles napokhoz kötődő eseményekbe is belátást tudnak nyerni. A szülői kérdőív huszonharmadik kérdése akkor lehetett volna összehasonlító értékű, ha a gyermekek válaszát is külön rögzítem, azonban ez sajnos elmaradt. Ennek pótlását javaslom az esetleges további felmérésekben.

A gyermekekkel készült interjú eszközei nagyon jól alkalmazhatók, viszont néhány állatot említettek a gyerekek, ami kimaradt a képek közül, például a sündisznó, őz, vaddisznó, tengerimalac, nyúl, bagoly, róka. Érdemes lenne ezekkel kibővíteni a repertoárt. Törekedtünk arra, hogy ne legyen túl sok kép, azonban a tapasztalatok azt mutatják, inkább legyen több, mert a kevesebb választási lehetőség a gyermekek válaszait is lekorlátozza. Készítettem interjút enyhén értelmi fogyatékos gyerekek csoportjával és elsősökkel is, ahol a tapasztalatom szerint nehezebb volt megérteniük a kérdéseket, illetve túl sok volt az impulzus, nehéz volt négy-hat gyermekkel egyszerre beszélgetni. Fontosnak tartom, hogy minden gyermeket bevonjunk, ezért érdemes lenne csoportbontást csinálni, inkább kevesebb gyermekkel beszélni egyszerre, annak érdekében, hogy eredményesebb legyen a közös munka.

A pedagógusokkal készített felmérésnél tapasztaltam némi nehézséget, ezt szóbeli segítségadással oldottam meg. Csak azokkal az osztályfőnökökkel töltettem ki kérdőívet, akiknek az osztályában interjút is készítettem, azonban a kutatás szélesebb körű elvégzéséhez javaslom, hogy a kutatásban részt vevő iskolákban a más osztályban tanító pedagógusoknak is küldjék ki ugyanazon kérdőívet online (még ha nem is készítenek az osztályokban interjút), ezzel is erősítve a kutatás kvantitatív jellegét.

Annak érdekében, hogy a gyermekek és a természet közötti kapcsolatot erősödhessen, a következőkben szeretnék lehetőségeket ajánlani a szülőknek és pedagógusoknak egyaránt.

Iskolaudvar zöldítése

A gyermekek tanítási napokon nem csak a tanteremben, hanem az iskolaudvaron is időt töltenek. Nem minden udvar rendelkezik zöld területtel, azonban érdemes elgondolkodni azon, hogyan lehetne mégis természetközelivé varázsolni ezeket a betonnal fedett vagy zöld, bár kihasználatlan területeket. Lehetőség van az iskolaudvarok szépítésére, magaságyások telepítésére, fák ültetésére, madáretetők kihelyezésére, közösségi terek kialakítására padokkal, ülőhelyekkel, akár ökotanterem céljával, ahol a gyerekek szabadidejükben, akár tanóra alkalmával vagy napköziben is a szabad levegőn tölthetik a játékra vagy tanulásra szánt időt. Érdemes a sportolási lehetőségeket is biztosítani, például rekortán pályával a betonozott focipálya helyett. Az iskolaudvar célja elsődlegesen a szabadtéri játék helyszíne, ezért fontos, hogy az iskola megfelelő eszközökkel rendelkezzen, például játszótéri elemekkel, amelyek a gyerekek szórakozását biztosítják. Az aktuális pályázatokról, támogatási lehetőségekről érdemes az illetékes önkormányzatoknál érdeklődni.

Terepi oktatás

A frontális tantermi oktatás keretéből és az intézményből kilépve számtalan lehetőség van a gyerekek tapasztalati úton történő tanítására, készségeik fejlesztésére, ez bármely tantárgy kapcsán megvalósulhat a természetben is. A „jó idő” fogalma nagyon lekorlátozza a gyerekek kint töltött idejét. Megfelelő öltözék biztosítása mellett lehetőséget kellene adni a gyerekek számára az esőben, pocsolyában való játékra, hógolyózásra, amikor erre alkalom adódik. Érdemes lenne osztálykirándulásokat havi rendszerességgel szervezni, akár erdőbe, várromhoz vagy múzeumba, Városligetbe vagy akár távolabbi természeti vagy kulturális örökség helyszínére is. Minden alsó tagozatos általános iskolás gyermek számára ingyenesen elérhető a Kajla Útlevél, amely különböző kedvezmények mellett díjmentes utazási lehetőséget biztosít a gyerekeknek a MÁV-START, a GYSEV, a VOLÁNBUSZ, a MAHART és a BAHART különböző járatain. Emellett komplex programmal teszi színesebbé a gyerekek kirándulásait, múzeumlátogatásait. A Kajla kalandokat érdemes lenne osztályszinten évente teljesíteni, ezáltal számtalan közös élménnyel gazdagodhatnának a gyerekek, a pedagógusok és a becsatlakozó szülők is. (3)

10. Záró gondolatok

A szülők kezében van a „Természet” feliratú ajtó kulcsa, amellyel beengedhetik a gyerekeket abba a csodálatos világba, amely csak arra vár, hogy felfedezzék. A Természet világához a pedagógusok adják az egyik legfontosabb eszközt, a térképet, amely segít eligazodni a gyerekeknek ebben a lenyűgöző kincseket rejtő világban.

A szülőknek és a pedagógusoknak kulcsfontosságú szerepük van a gyermekek és a természet közti kapcsolat formálásában, erősítésében. Ehhez elengedhetetlen a pedagógusok-szülők-gyermekek közti együttműködés, a gyerekek vágyainak és érdeklődési köreinek mélyebb megismerése, az idő és az energia odaszánása a közös, természetben töltött idő oltárán.

Az eszközök és a lehetőségek tárháza határtalan, minden csupán attól függ, hogy képesek vagyunk-e ezeket megragadni, alkalmazni és a változtatás ködös útján elindulni, hogy egy biztosabb, élhetőbb környezetet teremtsünk a jövő gyermekei számára, és egy olyan nemzedéket neveljünk fel, amely szintén megbecsüli a teremtett világ értékeit.

11. Irodalomjegyzék

1 Mózes 1:31. (2014). *Biblia.* Budapest: Kálvin Kiadó.

1Mózes 1:9-12. (2014.). *Biblia*. Budapest: Kálvin Kiadó.

Albert, B. G. (2011.). *A nevelés történeti és elméleti alapjai.* Kaposvár: Kaposvári Egyetem.

Alexander, J. J., & Sandahl, I. D. (2017.). In *Gyereknevelés dán módra: Hogyan neveljünk életrevaló és magabiztos gyereket?* (old.: 17., 25-41.). Budapest: HVG Kiadó Zrt.

Bandura, A. (1977.). *Social Learning Theory.* New Jersey: Prentice-Hall.

Bárdi, Á. (2018.). A kisgyermekkori természetkapcsolat jelentőssége. In *Kisgyermeknevelés a 21. században* (old.: 67-78.). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó.

Boncz, I. (2015.). *Kutatásmódszertani alapismeretek.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar. Forrás: https://www.etk.pte.hu/protected/OktatasiAnyagok/%21Palyazati/sport/Kutatasmodszertan_e.pdf

Bruner, J. (1968.). *Az oktatás folyamata.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Esterházy, M. (2021.). *Az Öreghegy meséi.* Budapest: Magvető Kft.

Falus, I. (2002.). *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe.* Budapest: Műszaki Kiadó.

Hill, K. (2020.). *A természet közelségének jelentősége a 21. századi gyermekek fejlődésében*. Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat. Letöltés dátuma: 2022. 11. 14., forrás: https://ojs.elte.hu/gyermekneveles/article/view/1349/1104

Hüther, G., & Renz-Polster, H. (2017.). *Vissza a gyökerekhez: Így fejlődnek „ezek a mai gyerekek”.* Budapest: Ursus Libris.

Kodály, Z. (1948.). Forrás: https://www.parlando.hu/2015/2015-3/Zenei-neveles-magzati-kortol.htm

Kollarics, T. (2014.). *Környezetpedagógia.* Forrás: Digitális Tankönyvtár: https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12677/kornyezetpedagogia.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Koltói, L. (2013.). *Pedagógiai pszichológiai jegyzet óvodapedagógusoknak*. Forrás: Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Mentorháló: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedaggiai_pszicholgia_jegyzet_vodapedaggusoknak/23_szocializcis_szterek.html

Lippai, E. (Szerk.). (2011.). *Ajánlások a minőségi iskolai infrastruktúra kialakításához.* Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.

Louv, R. (2008.). *Last Child in the Woods: Saving our Children from Nature Deficit Disorder.* Chapel Hill: Algonquin Books.

Mannion, G., Sankey, K., Doyle, L., & Mattu, L. (2007.). *Commissioned Report No. 225.* Letöltés dátuma: 2022. 11. 10., forrás: Young people’s interaction with natural heritage through

outdoor learning (ROAME-number: F06AB03): https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/3239/1/ReportNo225.pdf

McGurk, L. A. (2017.). *There's no such thing as bad weather.* New York: Simon-Schuster.

McGurk, L. A. (2020. 02. 06.). *The author of "There's No Such Thing as Bad Weather" on getting kids outdoors*. (A. Lake, Szerkesztő:) Letöltés dátuma: 2022. 11. 20., forrás: Mother: https://www.mothermag.com/theres-no-such-thing-as-bad-weather/

Medveczky, K. (2014. 04. 26.). *Helikopter szülők*. Letöltés dátuma: 2022. 11. 20., forrás: Medveczky Kata - Pszichológus: https://www.medveczkykata.hu/helikopter-szulok/

Mohácsi, R. (2022. 09. 23.). *Természetben töltött idő jótékony hatásai - Mit taníthat gyermekeink számára a természet?* Letöltés dátuma: 2022. 11. 21., forrás: Pozitív Pszichológiai Magazin: https://megoldaskozpont.com/termeszetben-toltott-ido/

Molnár, F. (1961.). *A Pál utcai fiúk*. In M. Ferenc, *A Pál utcai fiúk* (old.: 16.). Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó.

Nádasi, M. (2002.). *A kikérdezés.* Budapest: Műszaki Kiadó.

Oktatási Hivatal. (2022. 04. 21.). *Fenntarthatóság pedagógiája, Ökosikola*. Forrás: Oktatási Hivatal: https://www.oktatas.hu/kozneveles/pok/debrecen/debrecen_fenntarthatosag

Piaget, J., & Inhelder, B. (1999.). *Gyermeklélektan.* Budapest: Osiris Kiadó.

Rousseau, J.-J. (1764.). *Correspondance générale.* Paris: n.a.

Rousseau, J.-J. (1957.). *Emil, avagy a nevelésről.* (old.: 77., 529.). Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.

Schneider, T. V. (2020.).

Schróth, Á. (2015.). *Környezettan szakmódszertan.* Letöltés dátuma: 2022. 11. 17., forrás: https://dtk.tankonyvtar.hu/: https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/3874/kornyezettan_szakmodszertani_jegyzet.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Szegedi, S., Tóth, T., Lázár, I., & László, E. (2014.). A városklíma jellegzetességei és hatásai. In F. Kalmár (Szerk.), *Fenntartható energetika megújuló energiaforrások optimalizált integrálásával* (old.: 68-69.). Budapest: Akadémia Kiadó. Letöltés dátuma: 2022. 11. 25., forrás: http://real.mtak.hu/74416/1/A_varosklima_jellegzetessegei_es_hatasai%20%282%29.pdf

Szinyei Merse, P. (1869.). *A hinta*. Letöltés dátuma: 2022. 11. 29., forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3a/Szinyei_A_hinta.jpg

Szinyei Merse, P. (1869.). *Anya és gyermekei* I. Letöltés dátuma: 2022. 11. 29., forrás: https://www.hung-art.hu/kep/s/szinyei/muvek/1865-69/anya_gy.jpg

Szinyei Merse, P. (1873.). *Majális*. Letöltés dátuma: 2022. 11. 29., forrás: https://majalis.mng.hu/assets/media/images/01_festmeny/Majalis_2000.jpg

Szinyei Merse, P. (1989.). *A Majális festője közelről (Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések).* Budapest: Akadémiai Kiadó. Forrás: https://mek.oszk.hu/01300/01348/html/eletrajz.htm#6

Tari, A. (2017.. 10. 28.). *A közösségi média elveheti a gyermekkort*. Forrás: SzegedMa: https://szegedma.hu/2017/10/tari-annamaria-a-kozossegi-media-elveheti-a-gyermekkort

Varga, A. (2004.). *A környezeti nevelés pedagógiai, pszichológiai alapjai*. Ph. D disszertáció. 7-22. Budapest: ELTE. Letöltés dátuma: 2022. 11. 17., forrás: https://docplayer.hu/15982563-A-kornyezeti-neveles-pedagogiai-pszichologiai-alapjai.html

Vekerdy, T. (2017.). *Belső szabadság: Elég jó szülő - elég jó gyerek.* Budapest: Kulcslyuk Kiadó.

Wells, N., & Lekies, K. (2006). *Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism*.

(1) A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar Közlöny. (2020. 01. 31.). Forrás: file:///C:/Users/vivi1/Desktop/MK_20_017.pdf

(2) KSH. *A háziorvosi és a házi gyermekorvosi szolgálathoz bejelentkezettek egyes betegségei [tízezer megfelelő korú lakosra jutó megbetegedés]*. Központi Statisztikai Hivatal. (2022. 08. 11.). Forrás: Központi Statisztikai Hivatal: https://www.ksh.hu/stadat_files/ege/hu/ege0024.html

(3) Hol vagy, Kajla?: https://kajla.hu/ (2022.11.28.)

12. Mellékletek

12.1. számú melléklet: Pedagógus kérdőív osztályfőnökök részére

PEDAGÓGUS KÉRDŐÍV

EGY ÁTLAGOS NAP SZABADTÉRI TEVÉKENYSÉGEINEK RÉSZLETES LEÍRÁSA

Az űrlappal a gyermekek szabadban eltöltött idejét szeretnénk felmérni egy átlagos intézményben töltött nap bemutatásával.

Köszönjük, hogy átgondolja ezeket az alkalmakat, és részletesen próbálja leírni ezeket a tevékenységeket! Ha Önnek segít, gondoljon a tegnapi napra! 😊

A(z) csoport/osztály szabadtéri tevékenységeinek dokumentációja

Dátum:

Idő (óra) tól-ig	**Helyszín** pl.: sportpálya, játszótér, füves udvar, szabadtéri foglalkoztató	**A tevékenység rövid leírása** pl.: udvari szünet, udvari játék, kintre tervezett tevékenység, körjáték, sportjáték leírása, mozgásos játék stb…	**Felügyelt csoport/osztály létszáma**

KÜLTÉRI (EGY VAGY TÖBB NAPOS) TEVÉKENYSÉGRE VONATKOZÓAN

Ez az űrlap azért készült, hogy felmérjük az óvodás és általános iskolás korú gyermekek számára intézmény által szervezett szabadtéri tevékenységeit, a természetben eltöltött idejét (pl.: óvodai/iskolai kirándulás, ottalvós erdei iskola, napközi tábor).

Az intézmény neve:		
Az esemény időtartama:		
A szabadtéri tevékenység helyszíne:		
Az érintett csoport/osztályszint(ek):		
A részt vevő gyermekek száma:	Leány:	Fiú:
Kísérő pedagógusok száma:		

A végzett szabadtéri tevékenység típusa (Válasszon ki **egy** tágabb kategóriát, jelölje X-el!)		
Helyi terület	Ezek az intézményhez közel, helyi kertekben, parkokban vagy természeti területekenzajlanak, valószínűleg gyalogos távolságra. A tevékenységeket valószínűleg pedagógusok vezetik.	
Terepmunka és látogatások	Ezek valószínűleg az intézménytől távolabb, olyan területen zajlanak, ahová különleges tulajdonságokkal vagy speciális támogatással és szállítással lehet eljutni. Pl.: erdészeti bemutatóközpont, a nemzeti parkok bemutatóházak, tanyák, parkok, arborétumok.	
Szabadtéri kaland	Ezek gyakran (de nem feltétlenül) az intézménytől távolabb zajlanak, és speciális felszerelést és szakértelmet igényelnek. Pl.: lombkoronaösvény, kalandpark.	

A tevékenység fő fókusza (**Legfeljebb hármat** nevezzen meg fontossági sorrendben! 1: a legfontosabb)	(1,2,3)
Természetközelség	
Közösségépítés	
Természet-társadalom kölcsönhatások	
Önmagunk / személyes fejlődés	
Egészség vagy fitnesz	
Másokkal együtt dolgozni, csoportokat fejleszteni	
Gyakorlati tevékenységek vagy készségek alkalmazása	
Természetvédelem	
A változás befolyásolása / egy ügy előmozdítása	
Játék / ünneplés / élvezet / szabadidő	
Kapcsolódó műveltségi területek / tevékenységi körök:	
Egyéb megjegyzés:	

Kérjük, pár mondatban mutassa be ezt a tevékenységet a hátoldalon!

Kérjük, töltse ki az alábbi táblázatot többnapos kirándulás lejegyzése esetén!

Köszönjük, hogy több ilyen tevékenységet is átgondol! 😊

- **a fő szabadtéri tevékenységek napi leosztásban,**
- **az egyes tevékenységek során a szabadban töltött idő hozzávetőleges hossza,**
- **az egyes tevékenységekben részt vevő fiúk és lányok száma.**

Nap	A végzett tevékenységek leírása	Hozzávetőleges szabadban töltött idő	Fiúk száma	Lányokszáma
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

12.2. számú melléklet: Szülői hozzájáruló nyilatkozat

Szülői hozzájáruló nyilatkozat

„Gyermek–természet kapcsolatának vizsgálata” c. kutatásban való részvételhez

Tisztelt Szülő/Gondviselő!

Ágoston Vivien Zsuzsanna vagyok, a Károli Gáspár Református Egyetem Tanító szakos hallgatója. A munkámhoz kapcsolódó kutatás miatt keresem Önt, amelyben a 6-13 éves korú gyermekek természetben töltött idejét, ahhoz fűződő kapcsolatát vizsgálom.

A kutatás három részből épül fel: interjú a gyermekekkel, kérdőív a pedagógusnak, illetve egy online kérdőív a szülőnek/gondviselőnek. Ezúton szeretném hozzájárulását kérni ahhoz, hogy az Ön 6-13 év közti gyermekét meginterjúvoljam a személyes élményeiről, illetve Önt is szeretném megkérdezni egy online kérdőív formájában. A felmérés eredménye anonim lesz.

Kérem, amennyiben szeretne hozzájárulni a kutatásban való részvételhez és munkám sikerességéhez, töltse ki a dokumentumot és küldje vissza az osztály/csoport pedagógusának!

Köszönöm szépen!

A kutatásban részt vevő kiskorú személy

neve:

születési ideje:

Alulírott

neve:

e-mail címe:

mint az interjún részt vevő kiskorú személy szülője és/vagy törvényes képviselője a jelen nyilatkozat aláírásával beleegyezésemet adom ahhoz, hogy gyermekem részt vegyen a kutatásban. Továbbá kijelentem, hogy az online kérdőív kitöltését is vállalom.

_____, 2022. _____ hó _____ napján

_____

a kutatásban részt vevő kiskorú személy
törvényes képviselőjének aláírása

12.3. számú melléklet: Kérdőív általános iskolás gyermekek szülője/gondviselője részére

Kérdőív általános iskolás gyermek szülője/gondviselője részére

Tisztelt Szülő/Gondviselő!

Először is köszönjük, hogy beleegyezett és engedélyezte a gyermeke számára a kutatásban való részvételt. A széles körű kutatáshoz szükségünk van az Ön meglátásaira, véleményére is, amelyet az alábbi kérdőívben fejthet ki. A kérdőív anonim, harmadik félnek nem adjuk ki, az információkat bizalmasan kezeljük, az adatokat statisztikai szempontból fogjuk felhasználni.

Kérdőívünk célja, hogy feltárja az Ön gyermekkorában kedvelt szabadidős tevékenységeket, az azokat meghatározó körülményeket, illetve a az Ön gyermeke aktuális érdeklődési körére is rákérdezve párhuzamba tudjuk vonni a két generáció közti esetleges összefüggéseket vagy eltéréseket.
A kérdőív kitöltése kb. 15 percet vesz igénybe.
Kérjük, hogy a kérdőívet a meginterjúvolt gyermekére vonatkozóan töltse ki! A kérdőívet csak egyszer töltsék ki!

Köszönjük, hogy a kérdőív kitöltésével hozzájárul a kutatásunk, egyben szakdolgozatunk sikerességéhez!

*Kötelező

1. Melyik településen él jelenleg? *

_____

2. Mi az irányítószáma? *

_____

3. Milyen típusú a lakóhelyük? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ◯ Kertes
- ◯ Kert nélküli
- ◯ Egyéb: _____

4. Az ön életkora? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55-64
- 65+

5. Az ön neme? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Nő
- Férfi

6. Ön a 7-13 éves gyermek szülője/gondviselője? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Igen
- Nem

Szülőre/gondviselőre vonatkozó kérdések

Az alábi kérdések az Ön 7-13 éves korában eltöltött szabadidős tevékenységeikre kérdeznek rá. Kérem, figyelmesen olvassa el a kérdéseket és a legrelevánsabbakat jelölje meg!

7. 1. Volt a lakóhelye közelében erdő, mező, patakpart vagy természetvédelmi terület? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ◯ Volt
- ◯ Nem volt
- ◯ Nem tudom

8. 2. Ön hol játszott a szabadidejében, amikor 7 – 13 éves volt? (Több választási lehetőség.) *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ Otthon, vagy a barátaim házában
- ☐ Beltéri játszóházban
- ☐ Iskolaudvaron
- ☐ Benti szabadidős létesítményben
- ☐ Fedett sportcentrumban
- ☐ Helyi sportpályán
- ☐ Utcán, az otthon közelében
- ☐ Kertben
- ☐ Kinti élmény / kalandparkban
- ☐ Játszótéren
- ☐ Erdőben
- ☐ Mezőn, pusztán, szántóföldön
- ☐ Folyóparton, csatorna – vagy tó mellett
- ☐ Hegyvidéken, mocsárban, máshol a vadonban
- ☐ Egyéb: _____

9. 3. Az előző kérdésben megjelöltek közül mely helyeken felügyelték? *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- [ ] Otthon, vagy a barátaim házában
- [ ] Beltéri játszóházban
- [ ] Iskolaudvaron
- [ ] Benti szabadidős létesítményben
- [ ] Fedett sportcentrumban
- [ ] Helyi sportpályán
- [ ] Utcán, az otthon közelében
- [ ] Kertben
- [ ] Kinti élmény / kalandparkban
- [ ] Játszótéren
- [ ] Erdőben
- [ ] Mezőn, pusztán, szántóföldön
- [ ] Folyóparton, csatorna – vagy tó mellett
- [ ] Hegyvidéken, mocsárban, máshol a vadonban

10. 4. Úgy gondolja, hogy Önnek több szabadsága volt szabadtéren játszani 7-13 éves kora között, mint a mai gyerekeknek? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ◯ Igen
- ◯ Nem
- ◯ Nem tudom

11. 5. Szeretné, hogy gyermeke több időt töltsön a szabadban? Röviden indokolja! *

Gyermekre vonatkozó kérdések

Az alábbi kérdéseket az Ön 7-13 éves (kutatásban résztvevő) gyermekére vonatkozva töltse ki!

12. 1. Az Ön gyermeke hány éves? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13

13. 2. Az Ön gyermekének neme? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- fiú
- lány

14. 3. Melyik iskolába jár az Ön gyermeke? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- Budapest-Fasori Református Kollégium Julianna Általános Iskola és Óvoda
- Pais Dezső Általános Iskola (Békásmegyer)
- Újpesti Szigeti József Általános Iskola
- DOM Apátkúti Erdei Általános Iskola
- Andor Ilona Ének-Zenei Általános és Alapfokú Művészeti Baptista Iskola (Óbuda)
- Bajza József Általános Iskola (Újpest)
- Budapest I. Kerületi Batthyány Lajos Általános Iskola
- Prizma Általános Iskola és Óvoda, EGYMI

15. 4. Van a lakóhelye közelében erdő, mező, patakpart vagy természetvédelmi terület? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ◯ Van
- ◯ Nincs
- ◯ Nem tudom

16. 5. Milyen gyakran látogatja ezeket a helyeket gyermeke (erdő, mező, patakpart, stb.)? *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

- ◯ Minden nap
- ◯ Egyszer vagy kétszer egy héten
- ◯ Egyszer vagy kétszer egy hónapban
- ◯ Soha
- ◯ Egyéb: _____

17. 6. Hogyan jut el ezekre a helyekre? (Több választási lehetőség.) *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- ☐ Sétálva
- ☐ Autóval
- ☐ Busszal
- ☐ Biciklivel
- ☐ Vonattal
- ☐ Iskolai kiránduláson
- ☐ Egyéb: _____

18. 7. Mely beltéri helyeken játszik leginkább a gyermeke? (Több választási lehetőség.) *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- [ ] Otthon vagy a barátai házában
- [ ] Beltéri játszóházban
- [ ] Benti szabadidős létesítményben
- [ ] Fedett sportcentrumban
- [ ] Egyéb: _____

19. 8. Milyen gyakran játszik a megjelölt beltéri helyeken?

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

	Minden nap	Egyszer vagy kétszer egy héten	Egyszer vagy kétszer egy hónapban
Otthon vagy a barátai házában	◯	◯	◯
Beltéri játszóházban	◯	◯	◯
Benti szabadidős létesítményben	◯	◯	◯
Fedett sportcentrumban	◯	◯	◯
Egyéb	◯	◯	◯

20. 9. Mely szabadtéri helyeken játszik leginkább a gyermeke? (Több választási lehetőség.) *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- [ ] Iskolaudvaron
- [ ] Helyi sportpályán
- [ ] Utcán, az otthon közelében
- [ ] Kertben
- [ ] Kinti élmény / kalandparkban
- [ ] Játszótéren
- [ ] Erdőben
- [ ] Mezőn, pusztán, szántóföldön
- [ ] Folyóparton, csatorna – vagy tó mellett
- [ ] Hegyvidéken, mocsárban, máshol a vadonban
- [ ] Egyéb: _____

21. 10. Milyen gyakran játszik a megjelölt szabadtéri helyeken?

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

	Minden nap	Egyszer vagy kétszer egy héten	Egyszer vagy kétszer egy hónapban	Itt nem játszik
Iskolaudvaron	◯	◯	◯	◯
Helyi sportpályán	◯	◯	◯	◯
Utcán, az otthon közelében	◯	◯	◯	◯
Kertben	◯	◯	◯	◯
Kinti élmény / kalandparkban	◯	◯	◯	◯
Játszótéren	◯	◯	◯	◯
Erdőben	◯	◯	◯	◯
Mezőn, pusztán, szántóföldön	◯	◯	◯	◯
Folyóparton, csatorna – vagy tó mellett	◯	◯	◯	◯
Hegyvidéken, mocsárban, máshol a vadonban	◯	◯	◯	◯
Egyéb	◯	◯	◯	◯

22. 11. Ezek közül mely helyeken engedi gyermekét egyedül játszani?

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

	Engedem	Nem engedem
Otthon vagy a barátai házában	◯	◯
Beltéri játszóházban	◯	◯
Iskolaudvaron	◯	◯
Benti szabadidős létesítményben	◯	◯
Fedett sportcentrumban	◯	◯
Helyi sportpályán	◯	◯
Utcán, az otthon közelében	◯	◯
Kertben	◯	◯
Kinti élmény / kalandparkban	◯	◯
Játszótéren	◯	◯
Erdőben	◯	◯
Mezőn, pusztán, szántóföldön	◯	◯
Folyóparton, csatorna – vagy tó mellett	◯	◯
Hegyvidéken, mocsárban, máshol a vadonban	◯	◯
Egyéb	◯	◯

23. 12. Mennyire élvezi a következő tevékenységeket a gyermeke? (0 = nem tudom, 1 = utálja, 2 = nem élvezi, 3 = semleges számára, 4 = élvezi, 5 = nagyon szereti) *

Soronként csak egy oválist jelöljön be.

	0.	1.	2.	3.	4.	5.	Nem jellemző rá
Gyűjteni és játszani termésssel (pl.: gesztenye)							
Kertészkedés, növények gondozása							
Tóban, folyóban fürdés							
Fára mászás							
Kavics, kagyló, kőzetgyűjtés							
Rovarok, lepkék kergetése							
Bunker, sátor építése							
Tanya, falusi gazdaság (állatokkal) látogatása							
Réti virágkoszorú fonás							
Télen korcsolyázni, szánkózni							
Madarak etetése							

Fogócska, bújócska erdőben, réten							
Elektronikai eszközök használata (pl.: PS, X-box, számítógép, tablet,, telefon))							
Rovarok,, bogarak,, kisebb állatok gyűjtése (pl.: hangya, szöcske, sáska, csiga)							

24. 13. Mi az, ami megakadályozza, hogy gyermeke többet játszon a természetben egyedül? *

Válassza ki az összeset, amely érvényes.

- [ ] Semmi.
- [ ] Nem engedem el.
- [ ] Nem szeretne menni.
- [ ] Nincs olyan hely, ahol tudna játszani.
- [ ] Az utak biztonsága miatt.
- [ ] A személyes biztonságuk, idegenekkel való találkozásuk miatt.
- [ ] Mit gondolnának mások, ha elengedem egyedül.
- [ ] Egyéb: _____

Köszönjük, hogy kitöltötte! :)

12.4. számú melléklet: Interjú kérdések

I. Helyszíneket ábrázoló képek

1. Válassz egy képet, amiről egy számodra fontos emlék jut eszedbe!
    - Mire emlékeztetett a kép, miért ezt választottad?

II. Élőlényeket ábrázoló képek

2. Válassz egy képet, amiről egy számodra fontos emlék jut eszedbe!
    - Mire emlékeztetett a kép, miért ezt választottad?

III. Tevékenységeket ábrázoló képek

3. Válassz egy olyan tevékenységet ábrázoló képet, amit már te is csináltál és nagyon élvezted!
    - Milyen emlék kapcsolódik hozzá?
4. Válassz egy olyan tevékenységet ábrázoló képet, amit még nem csináltál, de szeretnél kipróbálni!

12.5. számú melléklet: Interjúhoz felhasznált képek

12.5.1. Helyszíneket ábrázoló képek:

1. kép: Kéktúra útvonal

2. kép: Balaton a Badacsonnyal

3. kép: Balatonfelvidék – Hegyestű

4. kép: Őszi erdő

5. kép: Aggteleki cseppkőbarlang

6. kép: Nyári erdő

7. kép: Visegrád a Dunakanyarral

8. kép: Vidéki tájház

9. kép: Domboldal ősszel

10. kép: Domboldal télen

11. kép: Budapesti panoráma

12. kép: Kavicsos vízpart

13. kép: Téli erdő

14. kép: Pipacsmező

15. kép: Park ősszel

16. kép: Napraforgó mező

17. kép: Szalmabála

18. kép: Tanya

19. kép: Margitszigeti szökőkút

20. kép: Lillafüred ősszel

21. kép: Dunapart csónakkal

22. kép: Vad nyári mező

23. kép: Pad tavasszal

24. kép: Őszi levelek pocsolyában

25. kép: Tisza-tó

26. kép: Tisza-tavi ösvény

27. kép: Saras pocsolya

28. kép: Tar-kő

29. kép: Barlang

30. kép: Havas rét

31. kép: Kemping folyó mellett

12.5.2. Állatokat ábrázoló képek

32. kép: Juhokat terelő kutya

33. kép: Foltos szalamandra

34. kép: Mangalica

35. kép: Kis sólyom

36. kép: Fecskefészek

37. kép: Zöld varangy

38. kép: Kecskebéka

39. kép: Cinegék madáretetőben

40. kép: Szarvasbogár

41. kép: Vörös mókus

42. kép: Lipicai ménes

43. kép: Ponty

44. kép: Hangyaboly

45. kép: Nünüke

46. kép: Bodobács

47. kép: Szürke szarvasmarha

48. kép: Zöld lombszöcske

49. kép: Baromfi udvar

50. kép: Fácán

51. kép: Tehén

52. kép: Éticsiga

53. kép: Keresztes vipera

54. kép: Fehér gólya

55. kép: Fecskefarkú lepke

56. kép: Répalepke

57. kép: Hétpettyes katicabogár

58. kép: Cica

59. kép: Kutya

60. kép: Fürge gyík

12.5.3. Tevékenységeket ábrázoló képek

61. kép: Biciklitúra

62. kép: Játék a patakban

63. kép: Síelés

64. kép: Kertészkedés

65. kép: Sziklamászás

66. kép: Vitorlázás

67. kép: Balatonban fürdés

68. kép: Horgászat

69. kép: Focizás a réten

70. kép: Kirándulás

71. kép: Vízvizsgálat

72. kép: Vízibiciklizés

73. kép: Kagylógyűjtés

74. kép: Kempingezés

75. kép: Jégkorcsolyázás nappal

76. kép: Korcsolyázás a Műjégpályán

77. kép: Szalonnasütés

78. kép: Mályvacukorsütés

79. rész: Kertészkedés a barátokkal

80. kép: Játszótéri kalandozás

81. kép: Kutyasétáltatás

82. kép: Barlangi túra

83. kép: Evezés

84. kép: Bunkerépítés erdőben

85. kép: Növényvizsgálat

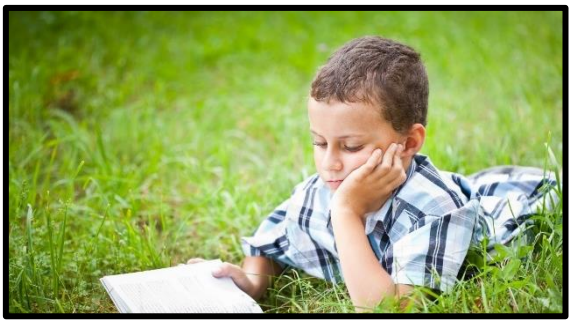

86. kép: Olvasás a szabadban

87. kép: Tanulás a fűben barátokkal

88. kép: Vadvízi csónakázás

89. kép: Játék a pocsolyában

90. kép: Szabadtéri tanóra

91. kép: Lovagló túra

92. kép: Hóember építés

93. kép: Szánkózás

94. kép: Hóangyal készítés

95. kép: Cicasimogatás

96. kép: Fára mászás

97. kép: Métázás

98. kép: Homokvár építése

99. kép: Szalmabálára mászás

100. kép: Fogócska a réten

101. kép: Számháború az erdőben

12.6. számú melléklet: Intézményekről készült képek

12.6.1. Pais Dezső Általános Iskola:

102. kép: Projekt fal, ökotanterem

103. kép: Ökotanterem

104. kép: Lelátó

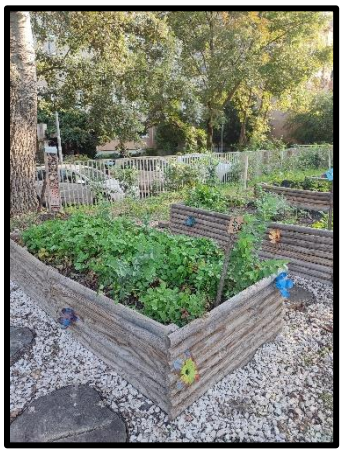

105. kép: Magaságyások

106. kép: Mezítlábas ösvény

107. kép: Esővízgyűjtő

12.6.2. DOM – Apátkúti Erdei Általános Iskola:

108. kép: Ökotanterem

109. kép: Szabadtéri lelátó

110. kép: Bunker

111. kép: Udvar

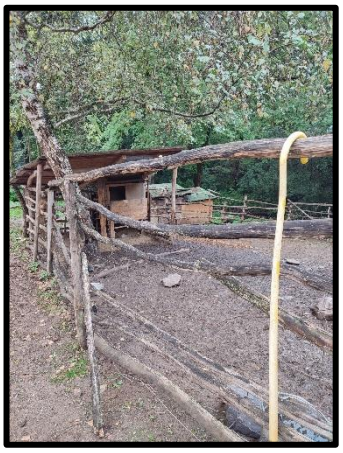

112. kép: Disznóól

113. kép: Elsős tanterem

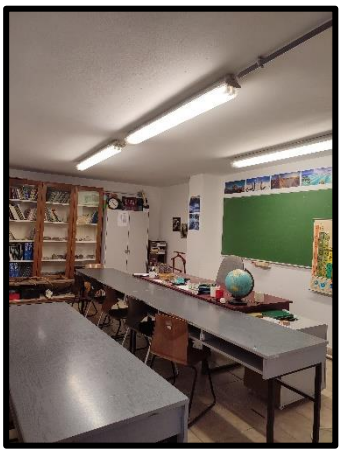

114. kép: Természettudomány–terem

115. kép: Tornaterem

12.7. Gyermekekkel készült interjú – I. kérdés összesített válaszai

Gyermekekkel készült interjú: Helyszínekkel kapcsolatos kérdésre adott válaszok															
	családi környezet	*baráti kapcsolatok*	*iskolai közösség*	*tevékenység*	*sporttevékenység*	*iskolához köthető*	*közvetlen közelségben lévő természeti helyszín*	*távolabbi helyszín*	*kaland*	*tanulmányi kapcsolat*	*pozitív érzelem*	*negatív érzelem*	*rendszeres esemény*	*egyszeri esemény*	*kép száma*
1.	X			X				X					X		25.
2.	X			X			X		X		X		X		6.
3.	X			X				X	X		X		X		28.
4.	X			X			X				X		X		13.
5.	X			X			X				X		X		4.
6.	X			X				X	X		X			X	2.
7.	X			X				X			X		X		16.
8.	X			X				X			X		X		24.
9.			X	X		X		X			X			X	7.
10.	X			X				X						X	8.
11.		X		X				X	X		X			X	31.
12.	X			X			X		X		X			X	17.
13.				X	X		X				X		X		30.
14.	X			X				X			X		X		2.
15.	X			X			X		X		X			X	29.
16.	X			X			X				X		X		4.
17.	X			X				X		X	X			X	28.
18.	X			X							X		X		1.
19.							X			X	X				11.
20.	X			X				X			X			X	25.
21.	X			X				X	X		X		X		20.
22.	X			X	X				X		X		X		10.
23.	X			X	X			X	X		X	X	X		13.
24.	X			X				X			X			X	2.
25.	X			X				X	X		X			X	28.
26.	X			X					X		X	X		X	17.
27.	X			X					X					X	4.
28.	X							X	X		X			X	5.
29.	X						X				X			X	7.
30.	X						X	X			X			X	2.
31.	X			X				X	X		X			X	14.
32.	X			X							X			X	19.
33.	X			X				X			X			X	12.
34.	X			X				X	X		X			X	2.
35.	X			X				X	X	X	X			X	3.
36.	X			X				X	X					X	17.
37.	X			X				X	X		X				21.
38.			X	X		X							X		15.
39.	X			X					X		X			X	12.

40.	X							X						X	8.
41.	X			X				X			X			X	28.
42.	X			X				X	X		X			X	17.
43.	X			X			X				X			X	23.
44.	X	X		X				X	X		X			X	31.
45.				X							X		X		4.
46.	X							X			X			X	12.
47.	X			X				X	X		X		X		17.
48.	X			X				X	X		X			X	2.
49.	X			X				X			X		X		22.
50.			X	X		X	X		X		X		X		21.
51.			X	X		X	X		X		X		X		25.
52.	X			X				X	X		X			X	2.
53.		X		X			X		X		X			X	12.
54.		X		X			X		X		X			X	17.
55.			X	X	X	X	X		X		X		X		22.
56.	X			X	X			X	X		X			X	26.
57.			X			X					X		X		1.
58.				X							X		X		1.
59.	X							X			X			X	13.
60.	X			X	X			X	X		X		X		2.
61.	X			X			X		X		X			X	10.
62.	X			X					X		X			X	13.
63.	X			X					X		X			X	1.
64.				X		X				X	X				8.
65.	X			X			X				X			X	19.
66.	X										X			X	4.
67.		X									X			X	14.
68.	X							X	X		X			X	22.
69.				X	X						X		X		2.
70.											X				19.

12.7.1. Legtöbbet választott helyszínek képei

Legtöbbet választott helyszínek képei	
1. hely (9 válasz)	2. kép: Balaton a Badacsonnyal
2. hely (6 válasz)	17. kép: Szalmabála
3. hely (5 válasz)	4. kép: Őszi erdő

12.8. Gyermekekkel készült interjú – II. kérdés összesített válaszai

	Gyermekekkel készült interjú: Állatokkal kapcsolatos kérdésre adott válaszok														
	családi környezet	*baráti kapcsolatok*	*iskolai közösség*	*tevékenység*	*sporttevékenység*	*iskolához köthető*	*közvetlen közelségben lévő természeti helyszín*	*távolabbi helyszín*	*kaland*	*tanulmányi kapcsolat*	*pozitív érzelem*	*negatív érzelem*	*rendszeres esemény*	*egyszeri esemény*	*kép száma*
1.	X			X				X			X			X	43.
2.											X				59.
3.	X						X				X				49.
4.	X			X			X				X			X	51.
5.	X			X				X	X		X	X		X	37.
6.	X			X				X	X			X		X	50.
7.						X					X			X	53.
8.	X											X		X	36.
9.	X													X	32.
10.				X					X		X			X	52.
11.	X										X				58.
12.	X			X						X				X	33.
13.				X	X						X		X		42.
14.	X			X			X				X		X		41.
15.	X											X		X	58.
16.	X			X	X									X	37.
17.	X			X				X			X		X		54.
18.											X		X		39.
19.	X			X				X			X				34.
20.		X										X		X	36.
21.				X	X		X		X		X		X		42.
22.	X										X				53.
23.			X	X		X			X		X	X		X	49.
24.			X	X		X			X		X	X		X	38.
25.				X		X		X		X				X	33.
26.	X			X				X	X		X	X		X	38., 53.
27.	X			X			X		X	X	X			X	37.
28.	X							X			X			X	36.
29.	X							X			X	X			42.
30.	X						X		X		X			X	55.
31.				X					X		X	X		X	55.
32.											X				53.
33.												X			58.
34.	X			X				X	X		X		X		36.
35.	X			X										X	49.
36.											X				58.
37.											X				53.

38.	X			X				X	X		X			X	47.
39.				X					X		X		X		48.
40.			X	X		X	X				X			X	46.
41.	X			X				X	X		X			X	34.
42.	X	X								X	X			X	43.
43.	X			X				X	X		X			X	47.
44.	X	X						X	X			X		X	42.
45.	X			X			X				X		X		59.
46.	X						X					X		X	46.
47.	X			X							X		X		54.
48.		X	X			X			X		X			X	32.
49.	X			X				X	X		X			X	43.
50.											X			X	58.
51.		X				X					X		X		52.
52.	X						X					X	X		60.
53.				X			X		X					X	46.
54.							X				X		X		35.
55.				X	X						X		X		42.
56.	X							X	X		X	X		X	32.
57.										X	X		X		44.
58.										X	X		X		35.
59.	X							X			X		X		53.
60.	X			X			X		X		X			X	57.
61.											X				58.
62.			X			X			X		X		X		42.
63.											X				58.
64.	X								X			X		X	51.
65.	X			X			X				X			X	41.
66.							X				X		X		54.
67.											X				59.
68.											X				32.
69.	X														51.
70.											X				58.

12.8.1. Legtöbbet választott állatok képei

Legtöbbet választott állatok képei	
1. hely (8 válasz)	58. kép: Cica
2. hely (6 válasz)	53. kép: Keresztes vipera 42. kép: Lipicai ménes

12.9. Gyermekekkel készült interjú – III. kérdés összesített válaszai

Gyermekekkel készült interjú: Tevékenységekkel kapcsolatos kérdésre adott válaszok															
	családi környezet	*baráti kapcsolatok*	*iskolai közösség*	*tevékenység*	*sporttevékenység*	*iskolához köthető*	*közvetlen közelségben lévő természeti helyszín*	*távolabbi helyszín*	*kaland*	*tanulmányi kapcsolat*	*pozitív érzelem*	*negatív érzelem*	*rendszeres esemény*	*egyszeri esemény*	*kép száma*
1.	X			X				X			X	X	X		68.
2.				X					X		X				70., 101.
3.				X	X		X						X		65.
4.	X			X							X		X		70.
5.			X	X		X			X		X			X	101.
6.				X							X				73.
7.	X							X			X			X	95.
8.	X			X				X	X		X			X	99.
9.	X			X					X		X			X	82.
10.	X			X				X						X	88.
11.	X			X			X		X		X			X	67.
12.	X			X				X	X		X			X	98.
13.				X	X						X		X		91.
14.	X			X							X	X	X		95.
15.				X							X		X		86.
16.	X			X							X		X		81.
17.	X			X			X		X		X			X	62.
18.				X			X		X		X		X		80.
19.				X	X		X				X				76.
20.	X	X		X			X				X		X		77., 78.
21.				X	X						X				91.
22.	X			X	X				X		X		X		63.
23.	X			X			X		X		X		X		82., 91.
24.		X		X					X		X			X	101.
25.	X			X				X			X		X		77.
26.	X			X					X		X	X		X	77., 81.
27.	X			X					X		X			X	68.
28.	X								X		X	X		X	82.
29.				X					X		X			X	67.
30.				X					X		X			X	72.
31.	X			X				X	X		X			X	74.
32.	X	X		X			X				X		X		77.
33.	X			X					X		X			X	93.

34.	X			X			X				X			X	81.
35.	X			X				X	X		X			X	66.
36.	X							X	X		X			X	99.
37.											X				76.
38.	X			X				X			X		X	X	95.
39.				X	X				X		X			X	91.
40.			X	X		X		X	X		X		X		100.
41.	X			X			X		X		X			X	74.
42.				X				X	X		X		X		67.
43.	X			X					X		X			X	70, 96.
44.	X	X		X					X		X			X	98.
45.				X					X		X		X		69.
46.			X	X		X	X		X		X	X		X	75.
47.				X					X		X		X		92.
48.	X			X				X	X		X			X	72.
49.			X	X		X	X		X		X		X		83.
50.	X			X					X		X		X		68.
51.			X	X		X	X		X		X			X	70.
52.		X		X					X		X			X	101.
53.	X			X			X				X			X	78.
54.				X					X		X		X		94.
55.				X							X		X		100.
56.				X							X		X		77.
57.				X	X						X		X		75.
58.				X			X				X		X		81.
59.	X	X		X				X	X		X			X	68.
60.			X	X		X	X		X		X		X		88.
61.		X		X			X		X		X		X		101.
62.				X					X		X		X		93.
63.				X	X						X		X		91.
64.				X					X		X			X	82.
65.	X			X				X			X			X	66.
66.			X	X			X		X		X			X	80.
67.				X					X		X		X		93.
68.				X							X		X		92.
69.				X					X		X			X	83.
70.				X			X				X		X		81.

12.9.1. Legtöbbet választott tevékenységek képei

Legtöbbet választott tevékenységek képei					
1. hely (4 válasz)	77. kép: Szalonnasütés	91. kép: Lovagló túra			
2. hely (3 válasz)	81. kép: Kutyasétáltatás	82. kép: Barlangi túra	95. kép: Cicasimogatás	101. kép: számháború	
3. hely (2 válasz)	67. kép: Balatonban fürdés	68. kép: Horgászat	70. kép: kirándulás	76. kép: Korcsolyázás	99. kép: Szalmabálára mászás

12.9.2. Legtöbbet választott vágyott tevékenységek képei

Legtöbbet választott képek a vágyott tevékenységek közül		
1. hely (9 válasz)	82. kép: Barlangi túra	
2. hely (7 válasz)	91. kép: Lovagló túra	68. kép: Horgászat
3. hely (5 válasz)	65. kép: Sziklamászás	78. kép: Mályvacukorsütés

13. Képek forrásjegyzéke

1. kép: *Kéktúra útvonal*. Forrás: https://cdn.budavartours.hu/binaries/content/gallery/hellovilag/galeriak/magyarorszag/dera-szurd/kirandulas-gyerekkel-pilis.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:35)

2. kép: *Balaton a Badacsonnyal*. Forrás: http://csodalatosbalaton.hu/wp-content/uploads/2017/04/Badacsony-Fonyod-BALATON.travel-1024x576.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:36)

3. kép: *Balatonfelvidék – Hegyestű.* Forrás: https://b89e4c488a.clvaw-cdnwnd.com/3eba689fc409fbbdfa48f47de5508373/200000214-0b5390b53b/25819.jpg?ph=b89e4c488a (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:37)

4. kép: *Őszi erdő*. Forrás: https://www.idokep.hu/keptar/users/meteokarpaty/meteokarpaty-dsc0712.jpg-2015-11-20-20-08-23.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:42)

5. kép: *Aggteleki cseppkőbarlang*. Forrás: https://travelking.cdn.it7.sk/images/blog/articles/full-images/J238yWao.webp (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:43)

6. kép: *Nyári erdő*. Forrás*:* https://s.24.hu/app/uploads/sites/11/2017/01/bukk5-e1485800646638.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:46)

7. kép: *Visegrád a Dunakanyarral*. Forrás: https://eustrat.uni-nke.hu/image/eski-uni-nke-hu/NDA%20-%20Visegr%C3%A1d%2030_%20int%C3%A9zm%C3%A9nyes%C3%BCl%20a%20V4_.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:46)

8. kép: *Vidéki tájház*. Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c9/Pityerzser35.JPG/1280px-Pityerzser35.JPG (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:47)

9. kép: *Domboldal ősszel*. Forrás: https://images.pexels.com/photos/3264706/pexels-photo-3264706.jpeg?auto=compress&cs=tinysrgb&w=1260&h=750&dpr=1 (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:48)

10. kép: *Domboldal télen*. Forrás: https://www.lorinte.hu/wp-content/uploads/nagy-to-tel-024.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:49)

11. kép: *Budapesti panoráma*. Forrás: https://kepguru.hu/previews/22/222667.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:50)

12. kép: *Kavicsos vízpart*. Forrás: https://img.freepik.com/premium-photo/the-beach-is-made-of-pebbles-the-seashore-small-colored-pebbles-in-the-water-background-copy-space_89381-4226.jpg?w=996 (letöltés dátuma: 2022.11.01. 20:51)

13. kép: *Téli erdő*. Forrás: https://www.autoszektor.hu/sites/default/files/u2079/telierdo.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04. 16:58)

14. kép: *Pipacsmező*. Forrás: https://www.idokep.hu/keptar/users/bgphoto60/bgphoto60-b04755c724224471806faad531e4f7c0.jpeg-2021-06-02-06-49-51.jpeg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:04)

15. kép: *Park ősszel*. Forrás: https://www.slideshare.net/Judy1028/autumn-walk-in-budapest (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:10)

16. kép: *Napraforgó mező*. Forrás: https://previews.123rf.com/images/pavlobaliukh/pavlobaliukh1708/pavlobaliukh170800022/83383924-maravilloso-campo-de-vista-panor%C3%A1mica-de-girasoles-en-verano-.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:10)

17. kép: *Szalmabála*. Forrás: https://magyarmezogazdasag.hu/sites/default/files/styles/default_crop/public/uploads/2018-06//szalmabala_2.jpg?itok=0_vdVOw8 (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:10)

18. kép: *Tanya*. Forrás: https://i0.wp.com/librarius.hu/wp-content/uploads/2015/07/1.mindszenti-tanya-a-szerz-foto-jegyzete-2015-nyaran.jpg?w=1024&ssl=1 (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:15)

19. kép: *Margitszigeti szökőkút*. Forrás: https://escalabudapest.com/wp-content/uploads/2020/02/Escala-Summer-2-Margaret-Island-1024x682.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:15)

20. kép: *Lillafüred ősszel*. Forrás: https://funzine.hu/wp-content/uploads/2021/11/Lillafured-GettyImages-1170321692-1024x683.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:17)

21. kép: *Dunapart csónakkal*. Forrás: https://elmenynap.hu/wp-content/uploads/2017/05/Evez%C3%A9s-a-Szigetk%C3%B6zben_k-768x517.png (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:17)

22. kép: *Vad nyári mező*. Forrás: https://hatterkepek.eszbonto.hu/hatterkep_kozepes/nyari-mezo-hatterkep-28037.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04. 17:02)

23. kép: *Pad tavasszal*. Forrás: https://www.tapeciarnia.pl/tapety/normalne/tapeta-lawka-pod-drzewem-magnolii.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:24)

24. kép: *Őszi levelek pocsolyában*. Forrás: https://www.yogathroughtheyear.com/uploads/4/0/5/1/4051544/published/istock-938352320.jpg?1599660865 (letöltés dátuma: 2022.11.04. 17:04)

25. kép: *Tisza-tó.* Forrás: https://minimatine.hu/wp-content/uploads/tisza-tavi-okocentrum-minimatine.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:29)

26. kép: *Tisza-tavi ösvény*. Forrás: https://www.hortobagyinfo.hu/wp-content/uploads/2021/05/Tisza-tavi-vizisetany_HNPI-e1619962987142.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:29)

27. kép: *Saras pocsolya*. Forrás: https://cdn.pixabay.com/photo/2017/10/03/21/16/puddle-2814243_960_720.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04. 17:08)

28. kép: *Tar-kő*. Forrás: https://i.pinimg.com/originals/cc/57/6c/cc576c5775b37829e0d619b9250432a4.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:47)

29. kép: *Barlang*. Forrás: https://i.pinimg.com/564x/55/0f/f2/550ff225ad3bdcff80f44cfeac2017b3.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:37)

30. kép: *Havas rét*. Forrás: https://images.unsplash.com/photo-1609610535559-65c157786ad2?ixlib=rb-4.0.3&ixid=MnwxMjA3fDB8MHxzZWFyY2h8MTF8fHdpbnRlciUyMGZpZWxkfGVufDB8fDB8fA%3D%3D&w=1000&q=80 (letöltés dátuma: 2022.11.04. 17:15)

31. kép: *Kemping folyó mellett*. Forrás: https://gorodvitebsk.by/images_data/test/54878d5418b4520e125effe8c5eb5e55.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:38)

32. kép: *Juhokat terelő kutya*. Forrás: https://kutyabarathelyek.hu/images/images/2048x2048/76055111573b2e6c8b863.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:38)

33. kép: *Foltos szalamandra*. Forrás: https://media.istockphoto.com/photos/fire-salamander-salamandra-salamandra-adult-standing-on-stone-picture-id1250696885?s=612x612 (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:39)

34. kép: *Mangalica*. Forrás: https://agraragazat.hu/wp-content/uploads/2012/04/mangalica_ennivalo_nemzeti_kincs_00.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:40)

35. kép: *Kis sólyom*. Forrás: https://www.enfo.hu/sites/default/files/styles/preview/public/Kis%20s%C3%B3lyom.jpg?itok=boXe5Lyt (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:41)

36. kép: *Fecskefészek*. Forrás: https://balintgazda.hu/images/cache/159bf15c42a41226b30b4849492afd97_w758.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:41)

37. kép: *Zöld varangy*. Forrás: https://parkerdo.hu/wp-content/uploads/2019/09/Zold_varangy-768x512.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04.17:45)

38. kép: *Kecskebéka*. Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/df/Teichfrosch.jpg/1200px-Teichfrosch.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:56)

39. kép: *Cinegék madáretetőben*. Forrás: https://cdn.nwmgroups.hu/s/img/i/2109/20210927madareteto.jpg?w=800&h=600&t=5 (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:56)

40. kép: *Szarvasbogár*. Forrás: https://gardenista.hu/uploads/2018/06/1024px-Lucanus_cervus_judaicus_3.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:57)

41. kép: *Vörös Mókus*. Forrás: https://cdn.pixabay.com/photo/2021/05/09/14/19/squirrel-6241081_960_720.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 21:57)

42. kép: *Lipicai ménes*. Forrás: https://kekesonline.hu/wp-content/uploads/2017/03/lipicai_menes1.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:00)

43. kép: *Ponty*. Forrás: https://nlc.p3k.hu/uploads/2019/09/gigaponty-800x450.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:01)

44. kép: *Hangyaboly*. Forrás: https://encrypted-tbn3.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSPb8lOk6XU5kU02Qmaq4UyDiHFu1uh5Qe44LOBWpxX1m9jKGhg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:01)

45. kép: *Nünüke*. Forrás: https://nlc.p3k.hu/data/cikk/18/171340/1.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:01)

46. kép: *Bodobács*. Forrás: https://tefu-taxi.hu/wp-content/uploads/2021/07/bodobacs.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:03)

47. kép: *Szürke szarvasmarha*. Forrás: https://s.24.hu/app/uploads/sites/11/2019/05/debre20190508012-1024x683.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:06)

48. kép: *Zöld lombszöcske*. Forrás: https://www.bfnp.hu/media/thumbs/sz/oc/sk/szocskek-saskak-tucskok-nyomaban-a24484d1-1106655.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:08)

49. kép: *Baromfi udvar*. Forrás: https://napidoktor.hu/wp-content/uploads/2016/08/baromfi.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:09)

50. kép: *Fácán*. Forrás: https://kittenbergervt.hu/Main/images/Kep02.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:09)

51. kép: *Tehén*. Forrás: https://i.pinimg.com/564x/84/94/c9/8494c9f05a34f6a1bec873dae0bbb44b.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:10)

52. kép: *Éticsiga*. Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/36/Helix_pomatia_(Dourbes).jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:10)

53. kép: *Keresztes vipera*. Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/dc/Benny_Trapp_Vipera_berus.jpg/260px-Benny_Trapp_Vipera_berus.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:10)

54. kép: *Fehér gólya*. Forrás: https://media.szekelyhon.ro/pictures/erdelyin/szabadido/b_golya_jo-kep.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:13)

55. kép: *Fecskefarkú lepke*. Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2f/Swallowtail_butterfly_2.JPG/1280px-Swallowtail_butterfly_2.JPG (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:13)

56. kép: *Répalepke*. Forrás: https://static6.ams3.cdn.digitaloceanspaces.com/images/2017-03/r60422644950449_577.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04. 18:37)

57. kép: *Hétpettyes katicabogár*. Forrás: https://kepguru.hu/previews/77/7734.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:17)

58. kép: *Cica*. Forrás: https://kepguru.hu/previews/28/282298.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:17)

59. kép: *Kutya*. Forrás: https://feeds.abplive.com/onecms/images/uploaded-images/2022/07/07/a96594343dd1794b1b851e2882d415ec1657193165_original.jpg?impolicy=abp_cdn&imwidth=720 (letöltés dátuma: 2022.11.01. 22:19)

60. kép: *Fürge gyík*. Forrás: https://www.enfo.hu/sites/default/files/F%C3%BCrge%20gy%C3%ADk.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04. 18:37)

61. kép: *Biciklitúra*. Forrás: https://www.ekekolozsvar.ro/sites/default/files/kepek/turak/2019/csucsa2.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:04)

62. kép: *Játék a patakban*. Forrás: https://minimatine.hu/wp-content/uploads/cuha_szurdok.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:04)

63. kép: *Síelés*. Forrás: https://www.panchotours.com/img/listado/clases-de-esqui-grupales-en-sierra-nevada-granada1.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:06)

64. kép: *Kertészkedés*. Forrás: https://www.mykidstime.com/wp-content/uploads/2015/04/Berry-picking-foraging-.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:07)

65. kép: *Sziklamászás*. Forrás: https://www.pecsma.hu/wp-content/uploads/2017/10/PC_Tettyei-fal-1.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:08)

66. kép: *Vitorlázás*. Forrás: https://www.muhealth.org/sites/default/files/2019-02/Boating_rsz_1-compressor.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:08)

67. kép: *Balatonban fürdés*. Forrás: https://s.24.hu/app/uploads/2021/08/73968355-e1628842041194-1140x643.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:09)

68. kép: *Horgászat.* Forrás: https://image-live4.haldorado.eu/irasok/gyerekek-horgasszunk-egyutt-a-harom-ifju-remenyseg_110312_2_0x0.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:11)

69. kép: *Focizás a réten*. Forrás: https://cdn.create.vista.com/api/media/medium/159790556/stock-photo-children-playing-soccer?token= (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:11)

70. kép: *Kirándulás*. Forrás: https://aktivmagyarorszag.hu/wp-content/uploads/2021/10/shutterstock_16098280-scaled.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:11)

71. kép: *Vízvizsgálat*. Forrás: https://thumbs.dreamstime.com/z/juegos-del-ni%C3%B1o-peque%C3%B1o-con-el-palillo-en-el-r%C3%ADo-llamativo-46203009.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:13)

72. kép: *Vízibiciklizés*. Forrás: https://cdn.nwmgroups.hu/s/img/i/1208/20120816-hatranyos-helyzetu-gyerekek-vizibicikliznek-zankan3.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:13)

73. kép: *Kagylógyűjtés.* Forrás: https://media.istockphoto.com/id/1208453186/hu/fot%C3%B3/im%C3%A1dnival%C3%B3-kish%C3%BAgok-a-tengerparton-a-ny%C3%A1ri-vak%C3%A1ci%C3%B3-alatt.jpg?s=612x612&w=is&k=20&c=SkpGoJWLZgKsjeeirDKjZUlli-ysIu5yRFRqi8wMzxU=
https://cdn.nwmgroups.hu/s/img/i/1208/20120816-hatranyos-helyzetu-gyerekek-vizibicikliznek-zankan3.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:14)

74. kép: *Kempingezés*. Forrás: https://www.kereszkikoto.hu/uploads/media_items/osztalykirandulas-tabor-a-kempingben-20210217121612.380.253.s.jpg.webp (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:14)

75. kép: *Jégkorcsolyázás nappal*. Forrás: https://res.cloudinary.com/mommy-nearest/image/upload/c_crop,h_2016,w_4536,x_0,y_175/c_scale,f_auto,fl_lossy,q_75,w_848/dzjo7shqs7fsudnprbry
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:15)

76. kép: *Korcsolyázás a Műjégpályán*. Forrás: https://enbudapestem.hu/wp-content/uploads/2021/11/mujeg_koripalya_bodis_DSC_5609_1400x933.jpeg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:16)

77. kép: *Szalonnasütés*. Forrás:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/18/Szalonnas%C3%BCt%C3%A9s_cserk%C3%A9szek.jpg/1200px-Szalonnas%C3%BCt%C3%A9s_cserk%C3%A9szek.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:17)

78. kép: *Mályvacukorsütés*. Forrás: https://mammasschool.co.uk/wp-content/uploads/2019/01/IMG_5677-1024x825.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:18)

79. kép: *Kertészkedés a barátokkal*. Forrás: https://cdn.hellovidek.hu/images/site/articles/lead/2020/09/1600179868-ufSVZELUQ_md.jpg

80. kép: *Játszótéri kalandozás*. Forrás: https://budapestkornyeke.hu/wp-content/uploads/2019/04/%C3%A9rd-kalozhaj%C3%B3-jatszoter-1000x640.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04.19:06)

81. kép: *Kutyasétáltatás*. Forrás: https://das.hu/wp-content/uploads/2013/06/a-kutyasetaltatas-buktatoi-69.jpg
(letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:23)

82. kép: *Barlangi túra*. Forrás: https://m.blog.hu/il/ilovebalaton/image/11036603_408651392592744_768121038069050792_n.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:25)

83. kép: *Evezés*. Forrás: http://www.evezzvelem.hu/images/vtphotos/2020/szigetkoz_2020_02.jpg (letöltés ideje: 2022.11.04. 19:32)

84. kép: *Bunkerépítés erdőben*. Forrás: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/explorify-userfiles/images/EAH_learning_markus-spiske-1S0-pHmQ-TY-unsplash_sq.png (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:29)

85. kép: *Növényvizsgálat*. Forrás: https://www.clearwaycommunitysolar.com/wp-content/uploads/2018/12/solar-heating-hero.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:29)

86. kép: *Olvasás a szabadban*. Forrás: https://www.sarasotaliteracy.org/wp-content/uploads/2017/03/bigstock-Cute-Kid-Reading-A-Book-Outdoo-5554148-300x200.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:29)

87. kép: *Tanulás a fűben barátokkal*. Forrás: https://images.theconversation.com/files/277862/original/file-20190604-69083-nnx5ka.jpg?ixlib=rb-1.1.0&q=45&auto=format&w=926&fit=clip (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:31)

88. kép: *Vadvízi csónakozás*. Forrás: https://delzalapress.hu/wp-content/uploads/2015/06/pricip%C3%A1lis-cs%C3%B3nak%C3%A1z%C3%A1s-3.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 10:31)

89. kép: *Játék a pocsolyában*. Forrás: https://media.szekelyhon.ro/pictures/liget/eletmod/2018/11_junius/b_gezenguzok-eso-utan-pocsolyazas.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.04. 19:35)

90. kép: *Szabadtéri tanóra*. Forrás: https://www.catholicregister.org/media/k2/items/cache/4f860a791f0e7da6479d1f0fc0a80a9c_XL.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:08)

91. kép: *Lovagló túra*. Forrás: https://i0.wp.com/watersmeetdullstroom.co.za/wp-content/uploads/2021/07/HorseRiding.jpg?w=640&ssl=1 (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:08)

92. kép: *Hóember építés*. Forrás: https://felelosszulokiskolaja.hu/wp-content/uploads/2015/02/boldoggyerek.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:10)

93. kép: *Szánkózás*. Forrás: https://st.depositphotos.com/1817276/1497/i/450/depositphotos_14976577-stock-photo-two-kids-sliding-with-sledding.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:10)

94. kép: *Hóangyal készítés*. Forrás: http://2.bp.blogspot.com/-N-8nHRIkOdY/UJMrEPKI0fI/AAAAAAAAANQ/B74fs_0t1PU/s320/GKGO_1112.JPG (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:10)

95. kép: *Cicasimogatás*. Forrás: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcR1mxXNpd1Id-eNUgogNGj8ylbMkI457wrLoA&usqp=CAU (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:14)

96. kép: *Fára mászás*. Forrás: https://www.thetreehouseadventures.com.au/wp-content/uploads/2019/05/tree-climbing01-1024x768.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:14)

97. kép: *Métázás*. Forrás: https://ma7media.storage.googleapis.com/sites/default/files/styles/freeform_large_9/s3/migrated/pictures/sport/sport-egyeb-sportok/metabajnoksag_18_01.jpg.webp?itok=DK8KucGO (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:15)

98. kép: *Homokvár építése*. Forrás: https://t3.ftcdn.net/jpg/02/28/26/62/240_F_228266264_PogP8zWPF5xGHIdUQJj6U1oIdLZaWq3m.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:15)

99. kép: *Szalmabálára mászás*. Forrás: https://thumbs.dreamstime.com/b/child-blond-girl-straw-hay-bale-field-meadow-playing-children-summer-activities-69888673.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:18)

100. kép: *Fogócska a réten*. Forrás: https://dbookeasy.giuntiscuola.it/public/progetti/progetto_20/book_263/epub/images/images/234_a.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:20)

101. kép: *Számháború az erdőben*. Forrás: https://bukkitajak.eoldal.hu/img/mid/53/szamhaboru-a-tabor-melletti-erdoben.jpg (letöltés dátuma: 2022.11.02. 12:20)

102-115. képek: Saját fényképek.